

i TI SE PITAŠ!

*Podsetnik o uključivanju
dece i mladih u lokalne
akcije za decu*

ŠTA MOŽETE UČINITI S OVOM KNJIGOM I KAKO DA JE KORISTITE \ LOKALNI PLAN AKCIJA ZA DECU (LPA) \ DA LI STE ČULI ZA LPA \ ZAŠTO SE ZOVE LPA \ ZA DECU I S DECOM \ PARTICIPACIJA \ ŠTA JE PARTICIPACIJA \ ZAŠTO UOPŠTE UKLJUČIVATI MLADE \ PARTICIPACIJA, ALI KAKVA \ INICIJATIVA ILI KAKO DA SAMI POKRENETE AKCIJU \ DONOŠENJE ODLUKA \ MANIPULACIJA \ SARADNJA S DRUGIMA \ BEZ PREDRASUDA, MOLIM! NEPOVERENJE PREMA DRUGOM I DRUGAČIJEM \ ČUTI DRUGOGA NE ZNAČI I RAZUMETI GA \ ZAJEDNIČKO REŠAVANJE PROBLEMA \ KAKO DA NAPRAVITE USPEŠAN TIM \ BITI UBEDLJIV, A NE MANIPULISATI \ SIGNALI DA U VAŠOJ AKCIJI NEŠTO NIJE U REDU \ KAKVU AKCIJU DA POKRENETE \ TEME ZA VRŠNJAČKE DISKUSIJE

i TI SE PITAŠ!

*Podsetnik o uključivanju
dece i mladih u lokalne
akcije za decu*

Izdavač

UNICEF Beograd

Za izdavača

Ann-Lis Svensson

direktorka UNICEF-a za Srbiju i Crnu Goru

Lektorka

prof. dr Ljiljana Pešikan-Ljuštanović

Dizajn

Rastko Toholj

Tiraž 2 000

Štampa

Cicero, Beograd

Štampano jula 2006. godine.

Podsetnik o uključivanju
dece i mladih u lokalne
akcije za decu

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

341.231.14-053.2/.6(497.11) (035)

342.726-053.2/.6(497.11) (035)

316.472-053.2/.6(497.11) (035)

364-22-053.2/.6(497.11) (035)

UNICEF

I ti se pitaš! : podsetnik o uključivanju dece
i mladih u lokalne akcije za decu

UNICEF, kancelarija u Beogradu, 2006

Beograd : Cicero

112 str. : graf. prikazi ; 21 cm

Tiraž 2 000

Rečnik manje poznatih reči : str. 107-109

Napomene i bibliografske reference uz tekst

Bibliografija : str. 111-112

ISBN 86-82471-70-1

a) Deca – Zaštita – Srbija – Priručnici

b) Prava deteta – Srbija – Priručnici

c) Socijalna interakcija – Deca – Srbija – Priručnici

COBISS.SR-ID 132300556

U ovoj knjizi izraženi su stavovi stručnog tima i ne odražavaju nužno
politiku i stavove UNICEF-a.

Zahvalnica

Materijali koji su korišćeni u knjizi nastali su kao rezultat različitih aktivnosti čiji je cilj bio da se podstakne smisleno uključivanje dece u unapređivanje uslova za sopstveni život u skladu sa *Konvencijom o pravima deteta*. Osnovno polazište za izradu ovog priručnika, kao i pokretanje niza aktivnosti na lokalnom nivou u kome aktivnu ulogu imaju oni na koje se ceo program odnosi – deca i mladi, je Nacionalni plan akcije za decu (NPA) za period 2004–2015, koji je Vlada Republike Srbije usvojila februara 2004. godine. Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije prati sprovođenje NPA i predlaže mere za unapređivanje položaja dece, kao jednog od ključnih delova ukupne strategije razvoja zemlje.

UNICEF daje podršku za sprovođenje NPA na nacionalnom planu, kao i za njegovu realizaciju na lokalnom nivou kroz pomoć u izradi i implementaciji Lokalnih planova akcije za decu (LPA).

Ovaj priručnik spaja iskustva LPA i različitih lokalnih inicijativa i ima za cilj da pomogne uključivanju dece u izradu lokalnih planova akcije.

„Podsetnik o uključivanju dece i mladih u lokalne akcije za decu” napisala je dr Ana Pešikan-Avramović, a u izradi knjige učestvovali su (participirali) brojni saradnici koji su svojim sugestijama i komentarima značajno popravili rukopis:

- ♦ članovi Saveta za prava deteta Vlade Republike Srbije;
- ♦ stručnjaci za pitanja dece i mladih: Slobodanka Antić, dr Snežana Marinković, prof. dr Ivan Ivić, Vesna Čekić;

- ♦ mladi iz ciljne grupe, koji su čitali radne verzije rukopisa i živo ih komentarisali: učenici i učenice I razreda gimnazije „Sveti Sava” – Sonja Avramović, Lara Popović, Filip Čekić, i učenici VIII razreda osnovne škole „20. oktobar” u Beogradu;
- ♦ Nataša Stojanović koja je sa učenicima gimnazije „Sveti Sava” u Beogradu primenjivala ovaj materijal, beležila njihove komentare i reakcije i vodila ih kroz proces koji je proizveo mnogo zanimljivih, praktičnih ideja;
- ♦ Vesna Janjević-Popović koja je sa učenicima osnovne škole „20. oktobar” u Beogradu radila na ovom materijalu i beležila njihove reakcije i komentare;
- ♦ dečji pisac Jasminka Petrović;
- ♦ članovi LPA timova iz Sjenice, Pirota i Kragujevca: Svetlana Marojević, Maja Miljković, Jasmina Kuka, Jasmina Kijevčanin, Jelena Marković i učesnici seminara o participaciji mladih održanih u toku juna 2006. godine iz četrnaest opština u Srbiji.

Sadržaj

ŠTA MOŽETE UČINITI S OVOM KNJIGOM I KAKO DA JE KORISTITE	7
---	---

DEO 1

LOKALNI PLAN AKCIJA ZA DECU (LPA)	10
<i>1.1 Da li ste čuli za LPA</i>	10
<i>1.2 Zašto se zove LPA</i>	10
<i>1.3 Za decu i s decom</i>	12

DEO 2

PARTICIPACIJA	16
<i>2.1 Šta je participacija</i>	16
Karakteristike participacije	16
<i>2.2 Zašto uopšte uključivati mlade</i>	18
Odrasli znaju više i bolje	18
...ali to nije dovoljno	19
<i>2.3 Participacija, ali kakva</i>	26
Nema participacije bez pripreme	26
Šta vam je neophodno za učestvovanje u razgovoru	26
Participacija, ali smisljena, prava	27
Kako se sve može učestvovati	29
<i>2.4 Inicijativa ili kako da sami pokrenete akciju</i>	33
Kako pokrenuti akciju	35
Koga uključiti u akciju	37
Pogledajte kako rade drugi	38
<i>2.5 Donošenje odluka</i>	43
Kako da donesete što bolju odluku	45
Donošenje odluka u grupi	48
...i mogući problemi	49

2.6 <i>Manipulacija</i>	53
Manipuliše se zbog interesa	55
Nekada i mladi manipulišu svojim pravima	56
Kada se uključuješ, razmišljaj o sledećem	59

DEO 3

SARADNJA S DRUGIMA	63
-------------------------------------	----

3.1 <i>Bez predrasuda, molim!</i> <i>Nepoverenje prema drugom i drugačijem</i>	63
---	----

Šta su predrasude	63
-----------------------------	----

Kako prepoznati predrasude i boriti se protiv njih	64
--	----

3.2 <i>Čuti drugoga ne znači i razumeti ga</i>	66
--	----

Sprečite nerazumevanje s drugima	67
--	----

3.3 <i>Zajedničko rešavanje problema</i>	69
--	----

Šta se postiže kroz zajedničku diskusiju s drugima	72
--	----

3.4 <i>Kako da napravite uspešan tim</i>	73
--	----

3.5 <i>Biti ubedljiv, a ne manipulirati</i>	75
---	----

Kako nas reklame ubeđuju	76
------------------------------------	----

DEO 4

SIGNALI DA U VAŠOJ AKCIJI NEŠTO NIJE U REDU	81
--	----

DEO 5

KAKVU AKCIJU DA POKRENETE	89
--	----

5.1 <i>Kakvu akciju da pokrenete</i>	89
--	----

5.2 <i>Teme za vršnjačke diskusije</i>	94
--	----

„STIGOSMO DO SAMOG KRAJA” ILI ZAŠTO SMO O OVOME PISALI	102
---	-----

Rečnik manje poznatih reči i izraza	105
---	-----

Korišćeni izvori	109
----------------------------	-----

Šta možete učiniti s ovom knjigom i kako da je koristite

Ova knjiga trebalo bi da, pre svega, pokaže tebi i drugoj deci i mladima:

- da je važno i potrebno da se uključite u akcije namenjene deci i mladima;
- kako da procenite koje su akcije dobre i kako da se uključite u njih;
- kako da sami brinete o svom životu i pokrenete akcije kojima ćete popravljati okolnosti u kojima živite, učite i zabavljate se.

U svakom delu ove knjige postoje informacije za koje smatramo da su vam potrebne i korisne. Ali, za razliku od drugih knjiga ovu **ne morate čitati redom, možete je čitati na preskok:**

- Ako vas interesuje **šta je to participacija**, zašto je neophodno da se mladi uključe, **koje sve vrste učestvovanja mladih postoje**, pogledajte strane 14–30.

- Ako vas interesuje **o čemu je sve potrebno voditi računa** kada se uključujete u neku akciju, pogledajte strane 33–42.
- Ako vas interesuje **šta je to Lokalni plan akcije za decu**, potražite strane 10–15.
- Ako vas interesuje **kakve sve akcije mogu pokrenuti mladi**, pogledajte primere na stranama 38–42 i na stranama 90–92.
- Ako vas interesuje **kako da pokrenete akciju**, pogledajte stranice 33–36.
- Da biste pokrenuli akciju, potrebno je da dobro saradujete s drugima. **Kako se razumeti s drugima** i kako zajednički rešavati probleme naći ćete na stranama 63–72.
- Ako vas zanima **kako da sastavite uspešan tim**, pogledajte stranu 73.
- Ako želite da naučite **kako se donose odluke**, pogledajte stranice 43–52.
- Ako hoćete da znate **šta je to manipulacija, ko manipuliše, na koji način i zašto**, pogledajte strane 53–59.
- Ako želite **da prepoznate manipulaciju** u svakodnevnom životu, pogledajte strane 75–80. (deo 3.5).
- Ako ste već pokrenuli neku akciju, biće vam korisni saveti kako da prepoznate **ako nešto nije u redu**. Naći ćete ih na stranama 81–88.

- Akcija je i zajednička diskusija s vršnjacima. **Predloge tema za razgovor s vršnjacima** možete naći na stranama 94–101 (prava koja vam pripadaju, da li znate koja prava imate, kako trošite slobodno vreme, da li su vam strogi roditelji, da li ste rob mode).

Iza svake celine nalazi se rubrika **Razmotrite**. Odgovarajući na pitanja i zadatke koji se tu nalaze povezivaćete ono o čemu je reč u tekstu s vlastitim životnim znanjima i iskustvima i uveriti se da se sve ovo odnosi i na vas lično.

Kroz knjigu ćete sretati i uokviren tekst **Obratite pažnju!** Obratite pažnju: tu su izdvojene ključne poruke, a detaljnija objašnjenja se nalaze u tekstu koji im prethodi.

Značenja nepoznatih reči i izraza možete pronaći pored teksta ili u **Rečniku** na kraju knjige.

Lokalni plan akcija za decu (LPA)

1.1 Da li ste čuli za LPA

LPA za decu jedna je od akcija koju preduzima lokalna sredina da bi se popravili uslovi u kojima žive, rastu i razvijaju se deca i omladina. Kao što vidite, koristi se termin *deca*, ali se pod njim misli na decu i omladinu, jer su, prema *Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima deteta* deca svi do 18 godina. Reč je o dokumentu koji se izrađuje u opštini i u kome se definiše šta će sve biti urađeno u periodu od 2005–10. godine da bi se stvorilo okruženje koje podstiče razvoj dece i omladine i stvara uslove za njihovo aktivno učešće u životu i radu lokalne zajednice.

1.2 Zašto se zove LPA

Lokalni je zato što se osmišljava i odvija u lokalnoj sredini (ne na državnom nivou, već u opštini, selu, gradskom naselju, četvrti, mahali, prigradskom naselju). Nije ista situacija u svakoj sredini – ono što je problem u jednom mestu, ne mora postojati u drugome. Svako najbolje zna šta mu treba, i te

okolnosti se razlikuju od sredine do sredine. Tako, na primer, u nekom mestu problem može biti nedostatak adekvatnih prostora za decu i mlade (sportskih terena, klubova, i sl.), a u nekom drugom, koje ima ove objekte, njihova dostupnost deci i mladima (da li deca mogu da ih koriste, koja deca, pod kojim uslovima, itd.), odnosno, drugačije i bolje korišćenje onoga što već postoji.

Plan akcija za decu ima dve faze. Jednu u kojoj se pravi dijagnoza stanja, tj. ispituje se i analizira koje su potrebe i problemi dece i omladine, imaju li oni poteškoća u ostvarivanju svojih prava, koliko odrasli pridaju značaj njihovim pravima. Nakon te faze ispitivanja, prelazi se na fazu planiranja kako da se ti problemi poprave ili reše, a ona uključuje: precizno definisanje ciljeva, određivanje vremena u kome će se raditi, ko su oni koji će biti uključeni u ostvarivanje ciljeva i kako će se pratiti taj proces, odnosno, kako će se proveravati i znati da li se stanje popravilo.

RAZMOTRITE

Da li znate da li se u vašem mestu sprovode neke akcije koje imaju za cilj da se uradi nešto za decu ili mlade (npr. prikupljanje novca za ekskurziju za siromašnu decu, izgradnja terena, organizovana pomoć u učenju, osnivanje školskog učeničkog kluba, školskog radija, podizanje ograde oko školskog dvorišta radi bezbednosti dece, izgradnja rampe za decu u kolicima, uključivanje dece iz doma u zajedničke vanškolske aktivnosti, skupljanje stare hartije radi skupljanja novca za učenički fond, i sl.)? Ako ne znate, raspitajte se i saznajte da li su mladi uključeni u njih ili ih samo odrasli sprovode?

1.3 Za decu i s decom

Sam naziv, Lokalni plan akcija za decu, govori da su sve planirane aktivnosti namenjene deci. Ali, izrada LPA podrazumeva i da deca budu uključena u ostvarivanje tog plana.

Stepen uključivanja dece u realizaciju plana zavisiće od vrste i složenosti problema o kome govorimo i, naravno, od uzrasta dece. Deca i mladi ne mogu govoriti o stvarima u koje nemaju uvid, ili nisu dovoljno zreli da ih razumeju. Ovo je definisano i u *Konvenciji o pravima deteta*, u članu 12, koji govori o uvažavanju dečjeg gledišta. U njemu se kaže:

Čl.12: Uvažavanje gledišta deteta

Države potpisnice moraju da osiguraju da dete koje je sposobno da formira vlastito mišljenje, gledište, ima pravo da ga *slobodno iskaže* u svim stvarima *koje se odnose na njega/nju*, a tom gledištu će biti data težina *zavisno od uzrasta i zrelosti* deteta.

Sasvim je normalno da odrasli brinu o deci. Oni su stariji, zreliji, imaju više životnog znanja i iskustva, imaju moć – u stanju su da zaštite decu, zarađuju novac, međutim, i **deca moraju da brinu o sebi**. Dete nije samo predmet brige odraslih, već biće koje aktivno učestvuje u svom odrastanju. Nije moguće da samo odrasli brinu o razvoju deteta, sva dečja eksperimentisanja, isprobavanja, otkrivanja sveta oko sebe izuzetno su važna. Nema učenja i iskustva bez ličnog angažovanja onoga ko uči – on mora uložiti napor da upozna novo, da to novo znanje i umenje poveže sa svojim postojećim znanjima.

Da biste umešno brinuli o sebi, morate dobro poznavati svoja **prava i obaveze**, tj. šta možete, a šta morate. Može se lako desiti da neka vaša prava odrasli ne prepoznaju ili ih ne uzimaju dovoljno u obzir. LPA služi i tome da kroz njega mladi ostvare svoja prava, uz pomoć vršnjaka i odraslih (v. *Peti deo* ove knjige).

Kada se pokreće neka akcija za decu, imate pravo da znate za to (član 13. *Konvencije o pravima deteta*) i potrebno je da znate o čemu se radi. Lokalni plan akcija u vašem mestu odnosi se na vas, vaše prijatelje i ostalu decu i podrazumeva vaše uključivanje.

Ali, tu dolazimo do pitanja **učestvovanja** u akcijama, programima, a o tome se govori u sledećem delu teksta (Deo 2).

RAZMOTRITE

- Po vašem mišljenju, šta je potrebno da se uradi za decu i mlade u vašem mestu, koji su vaši glavni problemi?
- Imate li u školi dece koja imaju smetnje u razvoju (npr. otežano se kreću, koriste invalidska kolica, imaju poteškoća u pisanju ili govoru, i sl.)? Da li su neka njihova prava ugrožena i na koji način? Šta mislite šta bi oni naveli kao glavne probleme mladih u vašoj sredini?
- Šta bi navela deca iz prigradske ili seoske škole?
- A deca iz romskih porodica?

- Uporedite vaše mišljenje sa mišljenjem učenika iz drugih sredina (npr. selo–grad). Da li dobro poznajete probleme drugih?
- U vašoj sredini, koja grupa mladih je u najtežoj situaciji? Čija prava su najviše ugrožena?
- Razmislite i prodiskutujte svi **zajedno** šta je najpotrebnije deci u vašoj sredini i kako osmisliti zajedničku akciju za bolje razumevanje i podršku deci kojoj je potrebna posebna pomoć (npr. deci koja imaju teškoće u učenju, o prikupljanju knjiga za decu koja ih nemaju, pokretanju akcije pomoći za decu–izbeglice i sl.). Šta biste predložili da se radi u akciji „Deca–deci” u vašoj školi? Iznesite svoje predloge na času odeljenske zajednice ili na času građanskog ili verskog vaspitanja.
- Razmislite, pa navedite svoje argumente i primere zašto mladi moraju da se brinu o sebi? Diskutujte i uporedite svoje argumente, izaberite one koji imaju najveću težinu, koji su najubedljiviji. Zabeležite te argumente, kako biste ih mogli iskoristiti u razgovoru s odraslima (u školi, u LPA, u nekoj drugoj akciji).

OBRATITE PAŽNJU

- ⚠ Deca bi trebalo da budu obaveštena i, kad god je moguće, uključena u aktivnosti koje se sprovode za njihovu dobrobit.
- ⚠ Odrasli bi trebalo da brinu o deci i njihovim potrebama, ali i deca sama moraju brinuti o sebi.
- ⚠ Deca i mladi trebalo bi da misle o sebi, ali da vide i druge, da razmisle o svojim vršnjacima koji se nalaze u situacijama različitim od njihove.
- ⚠ Pravilo u pomaganju onima kojima je pomoć potrebna jeste: **pomoći, ali uz uvažavanje njihovih potreba i onoga što oni mogu.** To znači da zajedno sa njima rešavamo probleme, a ne dajemo im milostinju.

Participacija

2.1 Šta je participacija

Reč **PARTICIPACIJA** (latinski *participare* znači biti učesnik, deliti nešto) znači sudelovanje, učešće, udeo, učestvovanje, zajedničko uživanje nekog dobra.

Participacija dece/mladih jeste proces **aktivnog uključivanja** dece/mladih **u donošenje odluka** o pitanjima koja se njih tiču i **u akcije** kojima su deca dorasla, bilo da su ih pokrenula sama deca, bilo odrasli. Taj proces iziskuje razmenu informacija i dijalog između dece i odraslih, zasnovan je na uzajamnom poštovanju i deljenju ovlašćenja.

Karakteristike participacije

Da pogledamo zajedno šta zaista znači ova definicija. Ključne stvari jesu da:

- U participaciji nije reč o nezavisnom delovanju, već o **učestvovanju**, sudelovanju, tj. da se nešto radi **zajedno s drugima**, decom ili odraslimala!

- To podrazumeva **saradnju** s drugima. Saradnja uključuje *razmenu* (interakciju) u kojoj su planirani ciljevi i zadaci *zajednički* mladima i odraslima i oni dele odgovornost za postavljanje i realizovanje tih ciljeva i zadataka. Mladi i odrasli su *partnari* u tom procesu. Partnertstvo ne znači da su obe strane jednake (oni su različiti po znanju, iskustvu, moćima), već da rade zajedno, ali svako ima svoju ulogu, da se dopunjuju, da čuju jedni druge i uvažavaju mišljenje onog drugog (što ne znači da se nužno moraju složiti s njim i prihvatiti ga). Saradnja znači zajedništvo, a ne nadmetanje i međusobno odmeravanje moći.

Mladi učestvuju u porodičnom životu, u životu škole, lokalne sredine, u nekim društvenim zbivanjima, nekada dobrovoljno, nekada zato što moraju, prinuđeni su. LPA i drugim akcijama za decu i mlade nije cilj da se prosto poveća učešće dece, već da se **nađu što bolje mogućnosti za njihovo smisljeno učestvovanje** (vidi Deo 5). A smisljeno učestvovanje obuhvata neka važna dečja prava: pravo na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja, mogućnost donošenja odluka¹, pravo na informacije (pravo da tražite, primate i saopštavate informacije i ideje)², pravo na obrazovanje³ i pravo da se slobodno i mirno udružujete s drugima sličnih interesovanja⁴.

¹ Član 12 Konvencije UN o pravima deteta

² Član 13 Konvencije UN o pravima deteta

³ Članovi 28 i 29 Konvencije UN o pravima deteta

⁴ Član 15 Konvencije UN o pravima deteta

- Na koje načine ti učestvuješ u životu tvoje sredine: u školi, kod kuće, u ulici, u mestu? Gde se najviše uvažava tvoje mišljenje? A gde najmanje?
- Da li se može nazvati participacijom (učestvovanjem) kada te nastavnik prozove da odgovaraš na njegova pitanja? Obrazloži svoj odgovor.⁵
- Smislite primer za participaciju mladih kada u aktivnostima učestvuju i nastavnici i učenici.
- Po vašem mišljenju, od čega sve zavisi da li će mladi učestvovati u nekoj akciji ili neće? Od čega više zavisi: od njihove lične volje i spremnosti da učestvuju, ili od spoljnih okolnosti? Koji argumenti govore u prilog vašem stavu?

2.2 Zašto uopšte uključivati mlade

Odrasli znaju više i bolje...

Odrasli mogu doneti mnoge odluke, a da ne pitaju decu i mlade. Argumenti u prilog tog stanovišta su brojni. Mogu donositi odluke za decu i mlade jer:

⁵ Ako nisi siguran kako da odgovoriš na ovo pitanje, pogledaj ponovo deo o osnovnim karakteristikama participacije (razmena, saradnja, partnertstvo, podeljena odgovornost).

- imaju bogatija znanja i životna iskustva;
- poznaju decu i mlade, imaju vlastitu decu ili decu prijatelja, rođaka, neki rade s decom i mladima;
- mnogi se profesionalno bave decom i mladima i imaju bogata stručna znanja o karakteristikama pojedinih uzrasta, o tipičnim potrebama, interesovanjima, reakcijama, problemima mladih na pojedinim uzrastima;
- sami su prošli kroz faze detinjstva i mladosti, sećaju se svojih stavova (ili pogleda), dilema, problema, iskusili su šta znači biti dete i mlad čovek;
- imaju „pogled odozgo”, tj. mogu da imaju dobar uvid u ono što je tipično i važno na mlađim uzrastima, a šta je prolazno;
- mogu da predvide dobre i loše posledice akcija koje se planiraju;
- znaju kako se stvari rešavaju u životu, u kojim institucijama, na koji način, kojim sredstvima, ko je odgovoran i kome se obratiti.

...ali to nije dovoljno

Kada je tako, pitamo vas, a **zašto bi mladi trebalo da se uključe** u različite aktivnosti lokalnog, regionalnog ili nacionalnog tipa.

- Jedan od razloga za uključivanje mladih jeste to **što je to njihovo osnovno pravo**, koje garantuju razna međunarodna dokumenta koje je naša zemlja potpisala i samim tim je obavezna da ih poštuje (*Konvencija o pravima deteta, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* i sl.).

- Zato što samo mladi imaju **neposredno iskustvo kako je to biti mlad danas**, u ovom trenutku. Stvari nisu uvek onakve kako spolja izgledaju, potrebno ih je poznavati iznutra. Mladi dobro poznaju situaciju u kojoj se lično nalaze, šta im predstavlja problem, šta bi voleli da se promeni.
- **Uslovi u kojima živimo, u kojima mladi odrastaju menjaju se veoma brzo.** „Odrasli ne mogu da razumeju neke današnje probleme mladih, jer se dosta toga promenilo od kada su oni bili deca” (Sonja, 14 god.). Svaka nova generacija mladih ima specifične probleme, dileme, interesovanja, koji su posledica izmenjenih okolnosti.
- **Mlade je potrebno uključiti zbog učenja po modelu.** Kako ste naučili mnoge svakodnevne životne veštine, npr. kako se ponaša za stolom, u crkvi, na stadionu, ili u laboratoriji, kako nekome nešto čestitati, zahvaliti se? Najveći deo tih veština stekli smo učenjem po modelu, posmatrajući neki uzor (roditelja, odraslog) i imitirajući njegov obrazac ponašanja.

Za veštu komunikaciju s drugima potrebna su nam određena znanja i umenja. Tako, znanja o demokratiji, građanskom društvu, ljudskim pravima i slobodama (šta znači pojam demokratija, objašnjenje pojma i uslovi nastanka, šta su ljudska prava, poznavanje članova *Konvencije*, itd.) možete steći na predavanjima, ili iz knjiga. Ali, **demokratski načini ponašanja ne mogu se naučiti na predavanjima i iz knjiga**, ne mogu se na taj način razviti i usvojiti.

Da bismo naučili da se ponašamo demokratski, potrebno je da su tako uređeni odnosi u porodici, u školi (način upravljanja školom,

odnosi učenika i nastavnika, metode učenja i nastave, trebalo bi da one uključuju učenike, da učenici učestvuju u svom obrazovanju, itd.). Dakle, odnosima uvažavanja drugoga, toleranciji, efikasnoj komunikaciji s drugima – **najpre ćemo se naučiti ako živimo u uslovima gde se to primenjuje, praktikuje**, gde gledajući druge usvajamo takve modele ponašanja. Gledano iz tog ugla, učenici bi trebalo da učestvuju u postavljanju pravila u školi, u diskusiji i donošenju odluka o realnim problemima koji se pojavljuju u školi kao instituciji.

- **Deca i odrasli su grupe koje imaju različite interese:** na primer, nastavnici traže da deca stalno uče – deca imaju i druga interesovanja; roditelji kućni budžet troše za nužne porodične stavke – deca žele mobilni, CD, novac za izlaske, novu garderobu i sl. Zbog toga razgovori i zajedničke akcije mladih i odraslih mogu da budu vid uzajamnog upoznavanja, učenje i za jedne i za druge (učenje da razumeju poziciju druge strane, da uvažavaju interes druge strane, da razviju umeće dogovaranja, da razlikuju prava i obaveze, da preuzmu odgovornost, itd.).
- **Da bi se čuo glas „nevidljivih”.** Uključujući mlade, stvoriće se prilika **da se čuju oni koji pripadaju grupama malobrojnih**, koje često zaboravljaju i vršnjaci i odrasli. Stara izreka „sit gladnome ne veruje” dobro ilustruje ovu vrstu nerazumevanja pozicije koja je različita od naše vlastite. To je često slučaj s decom koja imaju neke smetnje u razvoju (u kolicima su, imaju poteškoća u kretanju, govoru, pisanju), koja dolaze sa sela, ili iz veoma siromašnih porodica, s romskom deca ili pripadnicima

manjina sam termin govori da je reč o pripadnosti grupi koja je malobrojna u određenom društvu. Svako može biti u situaciji da pripada manjini – promenite sredinu, otputujte u nepoznati grad ili drugu državu, odmah ćete imati jasan doživljaj da ste drugačiji, da nemate neko ustaljeno mesto koje vam pripada, da predstavljate manjinu.

neke druge **MANJINE**, (nacionalne, verske, kulturne, socijalne, jezičke, rasne, i sl.), ali i sa stidljivom decom i decom koja su specifična po nečemu i odskaču od sredine.

Mladi iz ovih grupa često su zanemareni ne samo zato što su malobrojni u razredu, školi, već i zato što su **često isključeni** (i to ne svojom voljom, vlastitim izborom) **iz aktivnosti** namenjenih deci i mladima **u kojima bi mogli da učestvuju**. U svakom slučaju, ako niste kao većina, upravo je to razlog da budete uključeni! Da svi mislimo isto, ne bismo morali ni da razgovaramo i bilo bi veoma dosadno.

- Mladi nisu **stvar** koja trpi obrazovanje, vaspitanje i razvoj, već su **aktivni učesnici vlastitog razvoja!** Čuli ste, verovatno, savete tipa: „Ko sebi pomogne i Bog mu pomogne” ili „niko vam ne može biti od pomoći koliko možete sami sebi”. Čovek raste među drugim ljudima, u zajednici, u okruženju koje je veoma važno za njegov razvoj. Čitav ljudski razvoj jeste interakcija, razmena s drugima i s vlastitom okolinom. Bez te razmene ne bismo se nikad razvili u prava ljudska bića, a u toj razmeni i interakciji mi uvek aktivno učestvujemo.
- I mladi su građani (u proseku čine oko 30% **POPULACIJE**) i potrebno ih je pripremiti **da budu**

populacija stanovništvo, broj ljudi koji žive u određenom mestu

aktivni, odgovorni građani, koji s godinama postaju u društvu sve značajniji. Uloga građanina se uči – da se odgovorno glasa i bira, da se brane građanska prava, da se utiče na razvoj čiste i zdrave sredine za život, da se pravi podsticajna sredina za život, itd.

Uloga građanina se ne uči odjednom, postepeno se razvijaju *znanja* kako se nešto radi, *pokreće, umenja* da se to uradi i, uz to, određeni obrasci ponašanja. Ovu ulogu važno je vežbati u zaštićenom ambijentu kakav je škola, gde posledice neće ugroziti ničija prava, pa je manji pritisak zbog odgovornosti za donete odluke. Uloga građanina razvija se u situacijama kada su učenici u prilici da rade u grupi, da vežbaju donošenje odluka, rešavanje problema, iznošenje argumenata, uvežbavanje tehnika pregovaranja i sl., kao, na primer, u odlučivanju o školskoj ekskurziji (Primer 1).

Primer 1: Gde ćemo na ekskurziju?

Možete da prepustite odraslima da oni odluče, a možete da se aktivno uključite u zajedničko rešavanje ovog problema. Evo nekih mogućih sukoba zbog kojih je potrebno razumevanje i dogovaranje:

- Problem je: Gde ići na ekskurziju – **u zemlju ili u inostranstvo?** Učenici su mahom za inostranstvo, odrasli za putovanja u zemlji. Prvo bi trebalo da se razmotre razlozi koji leže iza ovih izbora. Mladi bi voleli da vide inostranstvo, jer većina nikada nije bila u inostranstvu, u okviru porodice mnogi neće

biti u prilici da putuju van zemlje, a i oni koji su već putovali, više bi voleli da idu s prijateljima. Odrasli bi želeli da mladi bolje upoznaju domovinu, da ekskurzija bude jeftinija, da bude jednostavnija organizacija (bez viza, menjanja novca i sl.), da se lakše reše eventualni problemi (uvek ih je lakše rešavati u svojoj zemlji), da učenici budu bezbedniji, da im se nešto ne desi.

- **Kako doneti odluku?** Na silu nijedna strana neće uspeti da nametne svoje rešenje, a i druga strana će biti veoma nezadovoljna, do toga da se ekskurzija otkaže.

Konačno rešenje mora se zajednički napraviti, pregovaranjem i dogovaranjem, uz punu saradnju i ustupke i odraslih i mladih. Na primer, ide se u inostranstvo, ali možda ne baš u mesto koje je bio prvi izbor, bira se neki jeftiniji aranžman; ide se u zemlju u kojoj postoji naš konzulat, ako bi došlo do nevolja; mladi i nastavnici zajednički postavljaju pravila ponašanja koja će važiti za sve, prave precizan dogovor šta se sme i može na ekskurziji, a šta je svima zabranjeno, dogovaraju kazne za one koji se ne budu držali dogovora; pravi se podela uloga između mladih i odraslih – ko o čemu brine i ko je za šta zadužen; zajednički se nalazi pomoć za one koji ne mogu da plate, mladi se uključuju u praktične aspekte pripreme i organizovanja puta (obaveštavanje, podsećanje za rokove, nalaženje što više informacija o zemlji u koju se ide, i sl.).

Kroz rešavanje ovakvih praktičnih problemskih situacija razvija se: razumevanje drugih/odraslih, uči se kako se rešavaju problemi, kako se pregovara, preuzima se odgovornost za određenu odluku, uči se kako se bori za određenu ideju time što se definiše šta je osnovno, a šta se može menjati, birati, prilagođavati okolnostima.

- Mlade je potrebno uključiti **da bi se čulo o stvarima koje se po pravilu kriju od javnosti** i zataškavaju, kakve su: razni vidovi zloupotreba dece, teranje dece da naporno rade, nasilja nad decom, maloletničke trudnoće i sl. Ovakve stvari se često kriju u porodici, školi, lokalnoj sredini, a kroz razgovore s decom i mladima (npr. SOS telefoni – savetovališta koja pružaju pomoć putem telefona) saznajemo za dramatične stvari koje im se događaju, a u koje nemamo uvid na osnovu svakodnevne komunikacije.
- **Odnose među decom i mladima** teško je dobro upoznati spolja, bez informacija dobijenih od samih sudionika. A za proučavanje i rešavanje problema kakvi su, recimo, nasilje među decom u školi, lokalnoj sredini, neophodno je poznavati karakteristike neformalnih mladalačkih grupa („bandi”, „gangova”, „ekipa”, „klanova”), neophodno je dobiti informacije od mladih i uključiti ih u traženje načina za suočavanje i nošenje s tim problemima.

2.3 Participacija, ali kakva

Nema participacije bez pripreme

Za pripremu participacije potrebne su i tehničke pripreme (organizacija diskusije, izbor prostora, vremena, ljudi koji će učestvovati u konsultacijama, priprema potrebnog materijala, obaveštavanje učesnika, i sl.), ali o njima nećemo ovde detaljnije govoriti, o tome se mogu naći razna pisana uputstva⁶. Ovde ćemo govoriti o suštinskim preduslovima uspešnog i smislenog učestvovanja.

Šta vam je neophodno za učestvovanje u razgovoru

Za učestvovanje u procesu razmatranja pitanja koja se odnose na vas veoma je važno sledeće:

- da **vladate veštinama** potrebnim za zajednički rad (da umete da saslušate druge, da argumentovano diskutujete. Vidi Deo 3.2 *Čuti drugoga i razumeti ga*);
- da se dobro **upoznate sa svrhom** razgovora/diskusije/radionice, zašto se organizuje, šta mu je cilj, šta se očekuje da budu rezultati tog razgovora;
- da **dobrovoljno birate** da li ćete učestvovati u procesu;

⁶ Vodič za izradu Lokalnog plana akcije za decu, UNICEF Kancelarija u Beogradu, 2005; *Kako da se konsultujete sa decom?*, Save the Children, Beograd, 2005.

- da dobijete **potpune informacije o procesu** u kome se očekuje da učestvujete;
- da **poštujete pravila** o radu koja se dogovore na početku (uvažavanje tuđeg mišljenja, načini kako se pokazuje neslaganje i sl.);
- da dobijete **dovoljno podataka o temi** o kojoj se raspravlja, da se upoznate s podacima koji vam do tada možda nisu bili poznati, a važni su za temu;
- da **poznajete temu** o kojoj se govori, ili imate neko iskustvo s njom;
- da se tema o kojoj se razgovara tiče mladih, da o njoj možete da **imate određeni stav**, mišljenje;
- da snosite **odgovornost za vlastite stavove i izbore**.

Participacija, ali smisljena, prava

Kad me pita profesor, participiram kao mašina koja izbacuje limenku kad joj ubacim paru.

Učenik I razreda gimnazije „Sv. Sava”

Veoma je važno da vaše učestvovanje bude smisljeno, pravo, a ne tobože, **FORME RADI** (neko samo ispuni zahtev da je pitao i mlade, a da to nema nikakvog uticaja na proces koji se odvija).

forme radi ili pro forme
(lat. *pro forma* – za oblik)
izvršenje nečega samo
prividno, tobože, „kobajagi”

kompetencija
(lat. *competere* – dolikovati)
spodobnost, upućenost,
posedovanje znanja da se
nešto rešava, radi, da se
o nečemu sudi

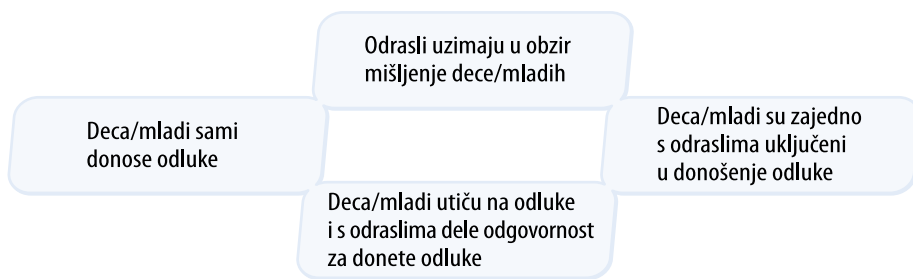
Paricipacija, tj. vaše učestvovanje biće pravo:

- kada vaše mišljenje može **da utičete na tok i ishod procesa**, na donošenje odluka, ali zahvaljujući **argumentima i KOMPETENCIJAMA** koje imate. Zato je važno da znate u kojoj meri se može uvažiti vaš stav, gde su granice i zašto su tu granice vašeg uticaja;
- kada ste u prilici da **zaista iskažete svoje mišljenje**, a ne samo da birate među ponudjenim mogućnostima, kada niste pod pritiskom ili sugestijom da se opredelite za određeni stav, poziciju. Ako vam samo nude „šablone” da ih popunite, tražite svoje pravo – mogućnost slobodnog izražavanja;
- kada je učestvovanje izvedeno na način koji je **prilagođen vašem uzrastu**, tako da možete da razumete i pratite proces u kome učestvujete. Nemojte se ustručavati da tražite dodatna objašnjenja sve dok vam ne bude jasno o čemu se radi;
- kada je **u skladu s vašim sposobnostima**, moćima i karakteristikama. To znači da bi vas trebalo pitati samo oko stvari o kojima možete imati mišljenje i koje se odnose na decu i mlade;
- kada su **uključeni oni** čiji je glas potrebno čuti, bez obzira na to da li su malobrojni;

- kada se vodi računa o tome **ko predstavlja decu i mlade**. To znači: (a) da nisu uključene uvek iste osobe, isti predstavnici dece i mladih, da se predstavnici mladih menjaju u različitim procesima i konsultacijama; (b) da izabrani predstavnici govore zaista u ime svojih vršnjaka, a ne u vlastito ime. Da bi neko predstavljao mlade, nije dovoljno da bude istog uzrasta, već bi trebalo da je na zadatu temu obavio razgovore sa svojim vršnjacima ili grupom koju bi trebalo da predstavlja i da su svi zajedno formulisali zaključke, stavove koje žele da dalje prenesu; (c) da je način izbora onih koji će biti uključeni u proces otvoren, svima jasan i pravičan;
- kada **slobodno izražavate svoje mišljenje**, kada vam oni koji organizuju diskusiju ne sugerišu zaključke, ne navode vas na određeni odgovor, nisu vam potureni unapred pripremljeni zaključci napravljeni bez vašeg učestvovanja, i sl.;
- kada **dobijete i povratnu informaciju** šta je bilo s onim o čemu ste diskutovali (u kojoj fazi se proces nalazi, kakve su reakcije, koje su odluke donete, šta se radi, šta je bilo s predlozima koje su ponudili mladi).

Kako se sve može učestvovati

Postoje različite vrste učestvovanja mladih:

Ove četiri vrste učestvovanja razlikuju se po stepenu uticaja mladih na odluke koje se donose.

Odrasli uzimaju u obzir mišljenje mladih – mišljenje mladih je samo jedno od mišljenja o kojima odrasli vode računa kada donose odluku. Na primer, preuređuje se školsko dvorište i uprava škole pita sve u školi (nastavnike, učenike, tetkice, domara) kako bi voleli da ono bude uređeno – mišljenje mladih je samo jedno od mišljenja koja se uzimaju u obzir.

Deca/mladi su zajedno s odraslima uključeni u donošenje odluke – mladi diskutuju zajedno s odraslima, njihovo mišljenje usmerava odluku, ali odrasli preuzimaju odgovornost za krajnju odluku. Na primer, nastavnik s učenicima diskutuje o načinima rada na času, na koji način neku lekciju da obrade (da li da je nastavnik ispredaje, ili da je urade van učionice, ili da je učenici sami spreme), ali konačnu odluku ipak donosi nastavnik.

Deca/mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke – odluka se donosi tako što odrasli i mladi pregovaraju, usaglašavaju se ili glasaju za određenu odluku. Mladi su potpuno ravnopravni s odraslima. Na primer, mladi i nastavnici iz škole zajednički spremaju uličnu pozorišnu predstavu za građane, zajednički odlučuju koji komad će da pripreme, dele uloge, u predstavi učestvuju i odrasli i mladi.

Deca/mladi sami donose odluke – na primer, mladi sami biraju prijatelje, sami odlučuju s kim će biti u sobi na ekskurziji, koju knjigu će čitati, od koga će da prepišu beleške, i sl.

- U prethodnom tekstu date su četiri moguće vrste učestvovanja mladih. Nađite za svaki tip učestvovanja primer u vlastitom životu i iskustvu. Koliko često učestvujete u ovakvim aktivnostima? U kojoj vrsti aktivnosti ste najređe učestvovali? To može biti mera koliko se u vašoj sredini mladi pitaju i uključuju u akcije koje se odnose na njih. Ovo može biti i podsticaj za razgovor na časovima građanskog vaspitanja, u Đačkom parlamentu, ili na časovima odeljenske zajednice (v. Deo 5, *Prava mladih u Britaniji*).
- Kakva su vaša iskustva? Da li ste učestvovali u nekim akcijama? Tašto ste se uključili u te akcije? Šta vam se dopalo, a šta ne? Šta vam je bilo najteže u tom zajedničkom radu (podela poslova, donošenje zajedničkih odluka, dogovaranje, sporazumevanje šta i kako treba raditi, organizovanje posla, i sl.)?
- Šta, po vašem mišljenju, znači **tolerancija** prema drugima? Koji od sledećih glagola najbliže opisuje toleranciju?
  - ◆ prihvatiti
  - ◆ popustiti
  - ◆ dogovoriti
  - ◆ dopustiti
  - ◆ ubediti

- Ako vam se odgovori ne slažu i niste sigurni šta je tačan odgovor, možete proveriti u rečniku stranih reči i izraza izvorno značenje reči *tolerancija*, a, takođe, možete pogledati deo teksta 3.2 *Čuti drugoga ne znači i razumeti ga*, str. 66.

OBRATITE PAŽNJU

- ⚠ Često su mladi sa smetnjama u razvoju isključeni iz grupnih akcija s objašnjenjem šta sve oni ne mogu (da hodaju, da vide, da čuju, i sl.). Pravi pristup jeste da pogledate **šta sve oni mogu**. Iznenadujuće je mnogo aktivnosti za koje im njihovo zdravstveno stanje ne predstavlja nikakvu prepreku. I fizički zdrave osobe mnogo toga ne mogu, za mnogo toga nisu sposobne.
- ⚠ Istraživanja pokazuju da je za decu **bolje kada rade u grupi zajedno s decom različitih uzrasta i sposobnosti**. U grupama mešovitim po uzrastu i sposobnostima svi uče jedni od drugih, nauče različite stvari i posebno ovladavaju važnom veštinom davanja i primanja. Dobro je ako razlika u uzrastu nije prevelika (npr. adolescenti i predškolci), da se njihov odnos ne bi pretvorio u odnos podučavanja, kao što je to često slučaj u interakciji dete–odrasli.
- ⚠ Gledišta odraslih i dece/mladih o nekom problemu uzajamno se dopunjavaju, tek zajedno čine celinu.

2.4 Inicijativa ili kako da sami pokrenete akciju

Kada se donose odluke koje se tiču dece i mladih, njihovog života, potrebno je da i oni, onoliko koliko mogu, u tome učestvuju. Zato, **nemojte uvek čekati da vas drugi pitaju šta mislite i da vas pozovu da se priključite**. Kada za to postoji prilika, nastojte da se sami priključite ili pokrenete stvari koje se tiču vas i ostale dece i mladih. Drugim rečima, pokažite inicijativu!

Inicijativa podrazumeva **spremnost na akciju**, imanje energije da se nešto započne, kao i **verovanje** da se neke stvari mogu uraditi. Mladi često misle da samo stručnjaci, odrasli i zreli mogu nešto učiniti u životu, da su oni još mali i da ih niko neće slušati. Verovanje da se stvari mogu menjati izuzetno je važno da bi se išta pokrenulo, a kada prvi koraci počnu da daju rezultate, onda stvari idu same od sebe. Zato engleska poslovice kaže: „Ništa ne uspeva kao uspeh”, što znači da čim nešto dobro uradite, to vas dodatno motiviše da nastavite, da ulažete trud, što dalje rađa nove i sve veće uspehe.

Mogli bismo reći da postoje **dva tipa reagovanja** na problem: (1) traženje načina da se nešto uradi; i (2) traženje objašnjenja, opravdanja zašto nešto ne može da se uradi. Što god da želite da uradite, postoji neka poteškoća ili prepreka koju je potrebno savladati. Zamislite kako bi život izgledao kada bismo odustajali od svih aktivnosti zbog toga što postoje prepreke u njihovom realizovanju (udaljenost, visina, nedostatak podataka, nepoznavanje neke procedure, osoba, itd.)! Važno je znati koje su nam prepreke i poteškoće na putu, da bismo našli način da ih prevaziđemo, rešimo, a ne da bismo unapred odustali.

Mnogim osobama je neprijatno da budu u prvom planu, da se ističu. **Inicijativa ne znači da morate biti vođa grupe.** Vi možete pokrenuti razgovor i dogovor među vršnjacima, a da ne budete glavni govornik i predvodnik akcije. Možete biti onaj ko smišlja korake za sprovođenje aktivnosti, ili osoba koja će da priprema potreban materijal, ili onaj ko će da kreira slogan i propagandne materijale za akciju, ili onaj ko će da objašnjava vršnjacima smisao akcije – postoji mnogo različitih uloga. Inicijativa je i kreirati ulogu za sebe, po vlastitoj meri, a da ona bude korisna u sprovođenju akcije.

Kako pokrenuti akciju

Kad god počnete da razgovarate o stvarima koje vam ne odgovaraju (raspored časova ponedeljkom, vreme kada počinje škola, raspored sedenja u učionici, problemi s učenjem određenog predmeta, neslaganje s učenicima iz susednog odeljenja, način korišćenja biblioteke, sale za fizičko, itd.), ili biste voleli da su drugačije – eto prilike za vašu akciju!

- Pokretanje razgovora o nekom zajedničkom problemu prvi je korak ka akciji, bilo da se ona vodi s par prijatelja, bilo s većim brojem učenika iz odeljenja. Umesto da se samo žalite na neko postojeće rešenje, pokušajte da smislite bolje. To svoje novo rešenje razmotrite, pogledajte šta su mu dobre, a šta loše strane, doterajte ga tako da vam odgovara. Na primer, nastava vam ujutru počinje u 7:30h, a vi biste želeli da se to pomeri na 8h, jer

je zimi hladno i uglavnom mračno kada krećete u školu, da biste mogli ujutru duže da spavate, da oni koji stanuju daleko od škole ne bi morali da ustaju oko 6h, i sl.

- Ako je vas nekoliko prijatelja razgovaralo o ovome, uključite i ostale iz odeljenja. Za to vam mogu poslužiti odmori ili vreme pre i posle škole. Recite i njima svoju ideju i svoje argumente i pitajte ih šta misle. Dogovorite se kako da zabeležite sugestije i ideje.
- Ako se ostali slože s vama, razmišljajte kako da ovu inicijativu proširite i na ostala odeljenja. Dobar način jeste da na odmorima, zajedničkim časovima fizičkog ili tehničkog, u školskom dvorištu, pitate i ostale vršnjake šta misle o tome. Svako od vas poznaje po nekog iz drugih odeljenja i u dan–dva vaša ideja se lako može preneti ostalima. Potrebno je uključiti sve učenike, zato što se ovo pitanje odnosi na njih i zato što je veća šansa da uspete da promenite stvari ako se složno založite.
- Potrebno je da obavestite sve ostale, ali i da napravite plan kako ćete skupiti njihova mišljenja. Možete iz svakog odeljenja zadužiti po jednu osobu da vam prenese šta njeno/njegovo odeljenje misli o predlogu.
- Kada razradite svoj predlog, pogledajte od koga zavisi promena postojećeg rešenja, ko donosi odluke o tome. Nesumnjivo, nastavničko veće i uprava škole donose odluku o tome kada počinje nastava. Dakle, potrebno se njima obratiti. Trebalo

bi da smislite u kojoj formi da im se obratite: da li uputiti pismeni zahtev nastavničkom veću, ili poslati delegaciju od nekoliko učenika (iz raznih odeljenja, mogu se dobrovoljno javiti) da izloži predlog direktoru ili upravi škole, ili da svaki razred prvo porazgovara sa svojim razrednim starešinom, pa da oni prenesu predlog dalje, ili da zamolite roditelje da na roditeljskim sastancima pokrenu taj predlog, ili neko drugo rešenje. Bilo da pišete o svom predlogu, bilo da ga usmeno obrazložite, potrebno je da prethodno zajednički smislite i odaberete šta ćete i kako reći. Predlog mora da bude kratak i jasan, s navedenim razlozima zašto je potrebno da se razmatra.

- Ako je škola demokratski uređena, onda to znači da se i prihvatanje i odbijanje određene inicijative mora javno razmotriti. Trebalo bi tražiti od nastavničkog veća da nakon što se upozna s predlogom organizuje javni sastanak sa svim učenicima na kome će se razgovarati o predlogu. Ovom sastanku se mogu pridružiti i roditelji. Na tom sastanku moguće je razmotriti i argumente protiv predloga (npr. da škola radi u više od dve smene i da se ne može organizovati nastava ako se kasnije počne; ili da se vreme u međusmeni koristi za razne vannastavne aktivnosti, sekcije i sl.) i potražiti neka međurešenja (npr., da se u opštini pokrene inicijativa za proširivanje postojeće ili otvaranje još jedne škole; razmatranje drugih termina za sekcije itd.).

Inicijativa može biti pokrenuta na različitim nivoima: na užem, kada ti i tvoj drug ili drugarica zamolite razrednu da sedite zajedno na času, ili na širem nivou, kada određeno odeljenje pokrene inicijativu koja se odnosi na celu školu ili čak na čitavu opštinu (npr., škole iz opštine zajednički pokrenu akciju otvaranja opštinskog kluba mladih). Inicijativa kreće od jedne–dve osobe, uvek neko daje određenu ideju, a ostali je onda prihvate i prošire.

Koga uključiti u akciju

U akciju je potrebno uključiti sve one koji misle da u njihovom okruženju postoji nešto što bi želeli da promene, na šta bi želeli da utiču.

Ko će biti uključen u akciju zavisi od vrste akcije. Prethodni primer s pokretanjem inicijative pokazuje da je u akciju koja se odnosi na celu školu potrebno uključiti sve učenike. Svako od učenika ima neku ulogu. Svako treba da kaže vlastito mišljenje, da li se slaže s predlogom i zašto, neki će obavestavati učenike iz drugih odeljenja, neki će prikupljati predloge, neki će sastavljati tekst pisma s obrazloženjem predloga, neki se skupljati potpise učenika koji se zalažu za predlog, neki će braniti predlog pred nastavničkim većem. Dakle, pojedinci mogu biti angažovani u različitom stepenu, na različite načine, onako kako njima lično najviše odgovara.

Nekada će u šire akcije za mlade biti uključeni predstavnici učenika. Ono što je izuzetno važno jeste da **svoje predstavnike biraju sami učenici** i da oni **iznose stav grupe** koju predstavljaju, da predstavnici ne budu uvek iste osobe i da to ne moraju uvek biti najbolji učenici.

Nemojte se obeshrabriti ako svi ne prihvate vašu inicijativu. Krenite s onima koji hoće, a ostale, iako se nisu priključili, obavestavajte šta se dešava, šta ste uradili, šta još planirate. Neki će se vremenom predomisli i pridružiti vam se. A i oni koji vam se ne pridruže, biće vam naklonjeni, osećaće se kao deo tima i najverovatnije će se uključiti u neku narednu akciju.

Pogledajte kako rade drugi

Mnoge akcije **mogu pokrenuti deca i mladi sami**. One mogu biti veoma različite. Nije uvek reč o velikim projektima koji uključuju široki krug ljudi, već, mnogo češće, o malim stvarima koje popravljaju uslove u kojima mladi žive. Evo nekih primera:

- Promenili su red vožnje lokalnog autobusa, prilagodili ga deci koja idu u školu, tako da deca ne ustaju prerano i da ne čekaju sat vremena na početak nastave.
- Organizovan je „Dan otvorenih vrata” u Skupštini grada, kada mladi odlaze u opštinu i mogu da postavljaju razna pitanja lokalnim vlastima, predstavljaju svoje probleme, daju im sugestije za određene aktivnosti.
- Organizovana je svirka u sali za fizičko, za učenike škole.
- Uredili su u biblioteci u školi učenički kutak s novinama, časopisima, ostavljanjem poruka, gde mogu da provode slobodno vreme.
- Napravili su tablu za poruke u svojoj učionici. Zamolili su nastavnika da to urade na času tehničkog i da im on pomogne. Neko od roditelja je pomogao da se nabavi pluta, letvice za ram, a učenici su doneli razne

iglice (pribadače) u boji. Razredni starešina im je dozvolio da okače tablu u učionici.

- Pokrenuli su akciju da se zabrani ulazak automobilima u školsko dvorište.
- Pokrenuli su akciju da se postave klupe u školskom dvorištu, da tu mogu da sede na odmorima, pre i posle škole.
- Pokrenuli su akciju da se osvetli košarkaški teren u školskom dvorištu, tako da i uveče mogu da igraju.
- Promenili su način korišćenja biblioteke, umesto da učenici samo uđu i traže od bibliotekara određenu knjigu, da mogu da pogledaju knjige na policama i da imaju informaciju šta je novo nabavljeno od knjiga.
- Organizovali su duhovitu akciju „Pronađi kantu”, da bi osvestili građane da su komunalni problemi i njihovi problemi i da bi naterali lokalne vlasti da u kvartu postave više kanti za smeće. Korišćena sredstva: foto-aparat, stari kartoni, flomasteri, lepak, obični papiri s porukama (odštampani na računaru).
- Napravili su zidne novine sa tematikom dečjih prava, da bi na jednostavan upoznali sve učenike sa Konvencijom o pravima deteta.
- Pokrenuli školski radio. Zajedno sa nastavnikom osmislili, pripremili i vodili emisije za školu.
- Pokrenuli su i uz pomoć nastavnika organizovali školska druženja.
- Pokrenuli su akciju ispitivanja svih učenika u školi da bi se utvrdilo koja se dečja prava ne poštuju u njihovoj školi i lokalnoj sredini.

- Stariji učenici su se organizovali i mlađim uenicima u školi objašnjavali šta su to dečja prava. Da bi dobili priliku da to čine, pitali su učiteljice koji predaju u tim mlađim razredima da im ustupe časove odeljenske zajednice.
- Učenici u srednjoj školi su napravili akciju zaštite od upotrebe droge, tako što su napravili plakate u školi sa ukazivanjem na najčešće zablude koje mladi imaju o drogi.
- Pokrenuli su akciju nabavke ozvučenja za rad novinarske sekcije.
- Pokrenuli su akciju prodajnog dečjeg vašara. Pravili su prodajne eksponate za vašar, radili kao prodavci na vašaru i zajednički odlučivali šta će sa prikupljenim novcem da urade.
- Pokrenuli su akciju „Otvorena škola subotom”, tako da učenici mogu subotom da koriste ne samo školsko dvorište, već da se okupljaju i u zgradi, ako isplaniraju zajedničke slobodne aktivnosti i svoj plan najave nastavnicima i upravi škole.
- Pokrenuli su među svim uenicima akciju smišljanja vannastavnih slobodnih aktivnosti, koje se mogu odvijati u školskom prostoru van nastave i subotom.
- Pokrenuli su zajedničke odlaske u bioskop za učenike sedmih razreda.
- Pokrenuli su i uz pomoć nastavnika organizovali dečji maskenbal u školi. Učenici su birali tri najuspelije maske, koje su dobile nagradu, a potom su, svi tako maskirani, imali „žurku” u školi.
- Akcija ispitivanja učenika o nasilničkom ponašanju od strane vršnjaka i odraslih. Nastavnici su pokrenuli akciju, zajedno sa uenicima smislili

način ispitivanja, a grupa učenika je sprovela ispitivanje, razgovarali sa ostalim učenicima i zabeležili sve vidove nasilničkog ponašanja. Nakon toga su napravili analizu dobijenih podataka i svi su u svojim odeljenjima diskutovali kako da se spreče ti otkriveni vidovi nasilničkog ponašanja.

- Pokrenuli su akciju kreiranja đачkih uniformi, ali da ih nose i profesori.
- Uređivali su prostor za druženje učenika u školi.
- Pokrenuli su akciju opremanja prostora za provođenje slobodnog vremena.
- Dobar primer kako mladi mogu da pokrenu veliku akciju jeste primer srednjoškolca iz Zemunske gimnazije, koji ima teško oboljenje srca i za tu operaciju mu je bilo potrebno da hitno nađe 300 000 eura, koje on i njegova porodica nemaju. Njegov razred je pokrenuo akciju sakupljanja novca koja se proširila na ceo grad, na sportski klub „Partizan”, na mnoga privatna i javna lica i institucije, napravljen je dobrotvorni rok koncert i novac je skupljen, on je poslat na operaciju u inostranstvo.
- U gimnaziji „Sveti Sava” učenici su dali sjajnu ideju da se organizuju školske „interventne brigade slušalaca”, koje su sastavljene od nastavnika i učenika (taj sastav se stalno menja), čiji je zadatak da u određenom vremenskom intervalu slušaju šta učenici imaju da kažu, tj. da zabeleže sve probleme, ideje, predloge, sugestije koje im učenici škole iznesu.

RAZMOTRITE

Pogledajte rubriku *Razmotrite* iza Dela 1, na str. 13–14. Koji od navedenih problema biste mogli da razmotrite u svojoj školi? Koji od problema bi, po vašem mišljenju, izazvao najveće interesovanje i angažovanje učenika?

OBRATITE PAŽNJU

- ⚠ Najlakše i najgore je odustajati. Ako ne pokušamo, sigurno nećemo uspeti. Da bi se neka vrata otvorila, potrebno je pokucati na njih.
- ⚠ Važno je znati koje prepreke i poteškoće postoje za našu akciju, da bismo potražili načine da ih prevaziđemo. Važno je, takođe, identifikovati saradnike i saveznike koji nam mogu pomoći u našim akcijama.
- ⚠ Škola je odlično mesto za smišljanje i pokretanje akcija za decu i mlade (čas odeljenske zajednice, Skupština učenika, druženja na odmorima, itd.).
- ⚠ Razmislite o malim, sitnim stvarima koje vas „žuljaju”, koje vam ne prijaju. Nemojte čekati da drugi to reše, oni i ne znaju da imate neki problem.

2.5 *Donošenje odluka*

RAZMOTRITE

- Koliko odluka donosite u životu? O kojim stvarima možete da odlučujete u školi, o kojima kod kuće, a o kojim s prijateljima?
- Razmislite koje od sledećih odluka donosite sami, a na koje vaše odluke utiču roditelji, nastavnici, prijatelji ili mediji: šta ćete obući za školu, šta ćete gledati na televiziji, da li ćete ići na ekskurziju, da li ćete trenirati neki sport ili ići na rekreaciju, da li ćete ići na takmičenje iz određenog predmeta, koje cipele ćete kupiti, kako organizujete učenje?

Čovek stalno donosi odluke u životu. Neke su vrlo jednostavne (npr. šta ću da obučem, jedem, kojim putem da idem do škole), dok su druge veoma složene (da li da popustim pod pritiskom grupe da uradim nešto što nije dozvoljeno, koju srednju školu da upišem, koju strategiju da primenim za učenje određenog predmeta, i sl.). Što je osoba starija, sve više i više odluka mora sama da donese.

Kod donošenja odluka važne su sledeće stvari:

- Da smo svesni **faktora** koji utiču na to koju ćemo odluku doneti. Na donošenje i jednostavnih i složenih odluka utiču mnogi faktori kao što su: roditelji, nastavnici, vršnjaci, prijatelji, televizija, filmovi, reklame.

Veoma je važno da smo svesni šta sve može uticati na našu odluku, jer će nam to pomoći da donesemo za sebe najbolju moguću odluku.

- Da znamo **postupak, proceduru** kako se donose odluke (vidi dalje u tekstu *Kako da donosete što bolju odluku*).
- Da umemo da predvidimo **posledice** (i pozitivne i negativne) koje će imati određena odluka.
- Da budemo svesni da imamo **odgovornost za odluke** koje smo doneli, jer one često mogu uticati i na naš život i na živote drugih ljudi.

Jedini način da se naučimo da donosimo dobre odluke, jeste da to vežbamo. Sposobnost donošenja odluka uči se i razvija.

Mnogi ljudi donose sve odluke na isti način i ne prave razliku između jednostavnih, svakodnevnih izbora i važnih odluka. Jednostavne izbore možemo praviti na osnovu toga šta nam se sviđa ili šta želimo u tom trenutku (želimo li da jedemo bananu ili jabuku). Ljudi nekada donose odluke impulsivno, bez razmišljanja. Iz iskustva se videlo da su takve odluke retko kada dobre. Zato su i nastale izreke:

Dva puta meri, jednom seci.

Ko se ženi na brzinu, taj se kaje natenane.

Sve što je brzo, to je i kuso.

Ne idi grlom u jagode.

Većinu odluka trebalo bi doneti na osnovu pažljivog **razmišljanja i odmeravanja njihovih mogućih posledica**, efekata koje mogu imati (npr., ako se jednoj grupi dece omogući nešto, kako se to odražava na ostale).

Kako da donesete što bolju odluku

Da bi se donela najbolja moguća odluka u određenoj situaciji potrebno je:

- prvo, da znate **koju odluku** je potrebno doneti;
- drugo, da **razmotrite moguće alternative** (šta sve možete da uradite) **i posledice** svake od njih (ako uradim ovo, šta će biti posledice, ako uradim na drugi način, šta su onda posledice, i tako redom). Ako je potrebno, prikupite dodatne informacije koje će vam pomoći da sagledate posledice pojedinih poteza;
- treće, da **izaberete najbolju** varijantu od mogućih (što veći pozitivni i što manji negativni efekti) **i preduzmete potrebne korake, akcije**. Pri izboru uzmite u obzir druge ljude koje mogu pogoditi posledice vaše odluke.

Čovek retko kada bira između dobre i loše alternative. Najčešća je situacija u kojoj svaka od varijanti po nečemu dobra, a po nečemu loša, pa je mnogo teže odlučiti šta je najbolje rešenje.

Kada **odmeravate argumente za i protiv** svake varijante, često nije lako odrediti šta ima veću težinu, šta vam je važnije (na primer, da li

da budete prihvaćeni u grupi, ili da vam se roditelji ne ljute). Izbor zavisi od vas i vaše procene, ali vi snosite i odgovornost za donetu odluku.

Dobro je da pri odmeravanju argumenata uzmete papir i olovku, napravite dve kolone i u jednu upisujete sve dobre strane određene odluke (kojih možete da se setite), a u drugu sve njene loše efekte. Nakon toga, pažljivo pročitajte obe kolone i razmislite kakvu težinu za vas ima koja kolona, koja ima prevagu.

Kada napišete sve loše posledice određene odluke, razmislite ima li načina da se neki od tih negativnih efekata umanje i na koji način. Za svaku od alternativa napravite liste argumenata za i protiv. Na kraju uporedite dobre i loše strane svake od alternativa i odaberite onu koja je najbolja u datim okolnostima.

Evo jednostavne situacije koja ilustruje faze donošenja odluke:

Opis situacije: Moji prijatelji žele da idemo na večernju projekciju novog, veoma popularnog filma, ali imam mnogo domaćih zadataka da uradim za sutra.

Koju odluku je potrebno doneti: ići s prijateljima u bioskop, ili ostati kod kuće?

Moguća rešenja	Posledice ovih rešenja	
	Dobre posledice	Loše posledice
Da ostanem kod kuće, uradim domaće zadatke i spremim se za školu	biću spreman sutra u školi mogu dobiti dobru ocenu	prijatelji će misliti da sam „štreber“ „prozivaće“ me sutra u školi možda me sledeći put neće pozvati da idem s njima
Da idem u bioskop i ne uradim domaće zadatke	biću s društvom videću film koji me zanima	nastavnica često pregleda domaći, dobiću minus možda će me prozvati da odgovaram, jer nemam domaći roditelji će se ljutiti ako saznaju da nisam uradio domaći, a otišao sam u bioskop
Da uradim domaći na brzinu i odem u bioskop	imaću kakav takav domaći biću s društvom videću film koji me zanima	uradio sam domaći, ali nisam stigao da se spremim za školu možda neću dobro uraditi domaći, pa ću sutra dobiti lošu ocenu

Moja odluka:

Na primer: uradiću domaći na brzinu i ići ću u bioskop, ali ću sutra ujutru ustati ranije, da pre škole još jednom proverim domaći i preslišam se.

Donošenje odluka u grupi...

Osim individualno, odluke se mogu donositi i u grupi.

Istraživači su pokazali da grupno donošenje odluka može biti bolje nego individualno. Tome doprinose sledeće prednosti:

- **Povezuju se i dopunjavaju znanja i sposobnosti svih članova grupe** u raznim oblastima. Osim znanja i sposobnosti koje su korisne za donošenje odluke, neki članovi će posedovati i *osobine ličnosti* koje su važne za promišljeno donošenje odluka, kao što su: temeljitost, uzdržljivost, kritičnost, analitičnost, kreativnost itd.
- **Povećana je motivacija** članova grupe da nađu rešenje. Članovi imaju potrebu da se pokažu pred ostalim članovima grupe, a posebno su zainteresovani za odluke koje mogu imati važne praktične posledice. Individualna zainteresovanost raste kada dođe do izražaja motivisanost ostalih članova grupe da se donese korisna odluka.
- **Različiti su pristupi problemu i raznovrsnije je sagledavanje problema**, a veća je i kritičnost prema iznetim predlozima. Ovo daje svestraniji i potpuniji uvid u moguća rešenja. Raznovrsnost pristupa će vremenski produžiti proces odlučivanja, ali će dovesti do izbora bolje, kvalitetnije mogućnosti.
- U grupi je **čvršće prihvatanje određenog rešenja** (jer ima grupnu podršku, za to su se opredelili i drugi članovi grupe), članovi se više vezuju za njega i osećaju se odgovornim za ostvarenje rešenja. Razlozi

za to su: što je u toku grupne diskusije moguće bolje uočiti opravdanost i važnost usvojene odluke; javno opredeljenje za neku odluku povlači za sobom i ličnu i javnu obavezu i doživljaj da je grupa donela odluku samostalno, nezavisno (autonomno), da su je sami izabrali i da im je nije nametnuo niko spolja, zbog toga se članovi grupe osećaju sigurnijim u sebe i zadovoljniji poslom koji obavljaju.

- Učestvovanjem u donošenju odluka članovi grupe **zadovoljavaju važnu ljudsku potrebu za aktivnošću i za potvrđivanjem sebe** kao angažovane, društveno korisne i važne ličnosti.

Demokratsko rukovođenje dovodi do većeg zadovoljstva u grupi, nego drugi načini rukovođenja, upravo zato što omogućava članovima da budu angažovani u rešavanju problema i da učestvuju u donošenju odluka.

...i mogući problemi

Način odlučivanja u grupi može bude neuspešan zbog sledećih razloga:

- Nepostojanje plana kako će se odvijati odlučivanje u skladu s uslovima u kojima se donosi odluka.
- Nedovoljno traganje za informacijama, koje bi trebalo uzeti u obzir pri odlučivanju.
- Izbor informacija na osnovu predrasuda (v. deo teksta *3.1 Bez predrasuda, molim*).
- Nepotpun pregled alternativa, mogućnosti koje stoje na raspolaganju.

- Propust da se pažljivo procene sve alternative, mogućnosti.
- Nepotpun pregled ciljeva koji se odlukom žele postići. Nejasno definisani ciljevi.
- Propust da se ispitaju moguće štete, negativne posledice koje izbor koji smo napravili u grupi može imati po pojedince iz grupe, po druge osobe koje nisu uključene u grupu i sl.

Često se pribegava grupnom odlučivanju da bi se donele što bolje, što pametnije i pravilnije odluke, ali i zato da bi se donele društveno pravednije odluke, takve koje će biti u interesu većine i u korist svih.

RAZMOTRITE

- Kada bi trebalo da organizujete diskusiju u grupi da bi se donela neka važna odluka za učenike u školi, kako biste to uradili? Napravite **detaljan plan koraka** koje bi preduzeli.
  - ♦ Koga biste pozvali da učestvuje u radu grupe?
  - ♦ Na koji način biste motivisali vršnjake da se priključe?
  - ♦ Kako biste rešili problem prevelikog broja zainteresovanih za učestvovanje u toj diskusiji?
  - ♦ Da li biste uključili nekog od odraslih u diskusiju? Zašto da, a zašto ne?

- ◆ Da li biste i kako biste izabrali vođu grupe?
- ◆ Kako biste sprečili da se desi da par najaktivnijih učesnika odmah nametnu svoje mišljenje ostalima u grupi?
- ◆ Kako biste obezbedili da se čuje mišljenje onih ćutljivih (stidljivih, ili onih iz manjinskih grupa)?
- ◆ Na koji naćin bi se mogla napraviti dobra atmosfera u grupi tako da se svi slobodno kažu šta misle?
- ◆ Šta bi trebalo uraditi ako bi neko iz grupe poćeo da se svađa s ostalima koji ne prihvataju njegov predlog?
- ◆ Na koje se sve naćine mogu obezbediti potpune i pouzdane informacije koje su potrebne grupi da bi donela valjanu odluku?
- Da li je bolje ako jedna osoba organizuje takav skup ili ako to radi više njih? Objasnite zašto.
- Ako bi u organizovanje diskusije bilo ukljućeno više osoba, kako bi, po vašem mišljenju, trebalo da podele posao?
- Pogledate sledeće korake u donošenju odluka: definisanje ciljeva koje želimo da ostvarimo, prikupljanje informacija potrebnih za donošenje odluke, razmatranje mogućih alternativa (koje sve odluke stoje na raspolaganju), analiziranje dobrih i loših strana svake varijante i njihovih pozitivnih i negativnih posledica. Koji vam se od ovih koraka ćini najtežim i zašto?

OBRATITE PAŽNJU

- ⚠ U donošenju odluka najteže je odmeriti argumente za i protiv određene varijante, proceniti rizik od donetih odluka i biti spreman za snošenje posledica i eventualnog neuspeha.
- ⚠ Kada imate mogućnost da donosite odluke, to ne znači da vam stoje na raspolaganju neograničene mogućnosti izbora, već je potrebno da birate od realnih, mogućih varijanti.
- ⚠ Nemojte mešati inicijativu s donošenjem odluka. Jedno je dati početnu ideju, podstaći određeni proces, a drugo je donositi odluke u realizaciji tog procesa. Oni koji su dobri u donošenju odluka ne moraju nužno biti dobri inicijatori akcija, jer te dve stvari podrazumevaju različite sposobnosti.

2.6 Manipulacija

Kada ne označava rukovanje nečim već se koristi u prenesenom značenju, reč **MANIPULACIJA** ima veoma negativno značenje. Ona označava svesno i namerno iskorišćavanje drugih, varanje, podvaljivanje. Ovo je teška optužba, teška reč i ne bi je trebalo lako potezati.

Možemo reći da manipulacija podrazumeva **pokušaj da se utiče na ishod određenog procesa korišćenjem jedne ili više osoba**, koje **nisu svesne u koje svrhe bivaju zloupotrebjene**. Dakle, reč je o nekorektnom načinu korišćenja drugih osoba, a to znači:

- Da osoba **ne razume proces u kome učestvuje**, nema potrebne informacije o celini procesa, niti zašto je u njega uključena.
- Nekada se osobi daje objašnjenje zbog čega je uključena u proces, ali se iza toga, u stvari, **kriju drugi razlozi**. (Recimo, objašnjenje glasi: *Ti si lepa i odabrali smo te da snimiš reklamu, gledaće te svi na televiziji, mogu da te primete i drugi i ponude ti nove poslove, bićeš TV lice*. Ovo objašnjenje ne pominja pravu nameru da se jeftino snimi spot, koji bi trebalo da doprinese da se poveća prodaja određenog proizvoda, a time i zaradi veći novac.)

manipulacija
(lat. *manus* – ruka)
osnovno značenje je rukovanje, baratanje nečim, postupanje s nečim.
U prenesenom značenju, vešto varanje u poslu, podvaljivanje, nameštanje, postupak kada se kaže da se nešto radi iz jednog razloga, a suština je postizanje ličnih ciljeva veštim navođenjem drugih da rade u našu korist. Izreka: „Prevesti nekog žednog preko vode” dobro opisuje postupke manipulatora.

- Nekada osobe **dobiju tačno propisanu ulogu** koju bi trebalo da predstave/izvedu, bez mogućnosti da išta menjaju (npr., mladi govore na političkom skupu tekst koje su im drugi napisali, govore ga na način koji su im zadali odrasli, pri tome ne razumeju sasvim ni smisao i svrhu svog nastupa, ni reči koje izgovaraju, kao ni zašto je potrebno da oni govore taj tekst). U ovakvim situacijama odrasli svesno koriste decu da ona izraze njihovo mišljenje i prenesu njihove poruke.
- Nekada se pojedine **osobe koriste kao dekoracija, ukras**, a ne kao pravi učesnici u aktivnostima (npr., kada deca i mladi na nekom skupu nose određeno odelo, majice s natpisima čiji smisao ne razumeju, ne znaju zašto je taj skup – protesni marš, demonstracija – organizovan, ni zašto je organizovan na taj način, oni nisu učestvovali u njegovom organizovanju).
- Nekada su osobe samo simbolični predstavnici grupe na koju se proces odnosi (dece, mladih), ali **nisu pravi učesnici u procesu** (npr., predstavnici mladih učestvuju na konferencijama koje se bave decom i mladima, tako da spolja izgleda kao da imaju pravo glasa, a, u suštini, nemaju ili imaju veoma malo uticaja na sadržaj onoga što će govoriti ili na način komuniciranja s drugima, ono što govore ne predstavlja niti njihovo, niti mišljenje njihovih vršnjaka. Njihovo prisustvo bi, u stvari, trebalo da ostavi utisak na ostale učesnike, da samo simbolično predstavi prisustvo mladih na konferenciji. Dodatni problem može da bude način izbora predstavnika dece/mladih (recimo, odrasli ih sami izaberu). Iz takvog iskustva mladi mogu steći predstavu jedino da je demokratija svojevrsna prevara).

U nekim slučajevima se javljaju i kombinacije navedenih nekorektnih načina korišćenja drugih osoba.

Manipuliše se zbog interesa

Sigurno ste čuli za tipične primere korišćenja dece i mladih u političkoj propagandi, ili u marketinške svrhe. Političari se, na primer, u svojim predizbornim kampanjama slikaju s decom i mladima, želeći time da poruče svojim glasačima kako vole decu i kako će brinuti o njima. Reklame za različite proizvode prepune su ljupke dece ili nasmejanih i lepih mladih ljudi. Poruke su vrlo jasne: ne možete odoleti detetu koje na svoj sladak, nevest dečji način nešto koristi, preporučuje, ili bira u reklami. Ili, ako koristite određeni proizvod, pijete određeni napitak, idete na određena mesta – bićete mladi, razdragani, lepi, poželjni, zapaženi u društvu, baš kao likovi iz reklama.

Televizija je naročito pogodan medij za manipulisanje. Pri snimanju različitih pojava, događaja, ličnosti, može se mnogo toga postići načinom na koji kamere snimaju, ili montažom, tj. rezanjem i spajanjem u celinu slika koje ne čine nužno prirodan tok ili celinu. Ovakve emisije jače deluju na gledaoce nego, na primer, novine na čitaoce, jer ljudi imaju utisak da su nešto „videli svojim očima”, a ne razmišljaju kako su ti snimci napravljeni, da li je određeni utisak stvoren televizijskom montažom ili je to zaista realan prikaz događaja. Moguće je naučiti mlade da prepoznaju pokušaje medijske manipulacije.

Znate li da kada u novinama žele nešto posebno da istaknu, to štampaju u gornjem desnom uglu stranice. Pitaćete se zašto baš na tom mestu. Proučavano je kako ljudi čitaju novine i utvrđeno je da je to mesto koje fiksiraju pogledom pri listanju. Isto tako, ako u novinama žele da neka vest bude što manje zapažena, štampaće je u donjem desnom uglu, jer je to mesto obično pokriveno prstom pri okretanju listova.

Iza svake manipulacije stoji nečiji interes (novac, uticaj, ugled, položaj, itd.). Manipulacija nije nikada otvorena (jer ne bi bila uspešna), uvek se služi vrlo poželjnim formulacijama, poželjnim porukama, često se predstavlja kao opšti interes (dece, starih, trudnica, žena, građana, itd.), opšteprihvaćena vrednost, tako da vam bude neprijatno ukoliko odbijete neku tako prezentovanu aktivnost, jer se to tumači kao neprihvatanje nesumnjivih vrednosti, a ne kao odbijanje učestvovanja u toj konkretnoj aktivnosti.

Nekada i mladi manipulišu svojim pravima

Kao što smo do sada upozoravali, potrebno je prepoznati situacije u kojima se manipuliše mladima, ali isto tako važno jeste prepoznati i zloupotrebe prava na participaciju od strane mladih, koje se, takođe, nekada dešavaju. Trebalo bi da obratite pažnju i na jedan i na drugi vid manipulisanja, kako biste ih izbegli ili sprečili.

Evo nekih signala, znakova da tvoji vršnjaci manipulišu (ili pokušavaju da manipulišu) svojim pravima i mogućnošću participacije:

- Kada prelaze granice i domete u kojima je njihovo mišljenje potrebno i poželjno i kada počnu da se bave stvarima o kojima nemaju potrebna znanja, iskustva i o kojima ne mogu **KOMPETENTNO** rasuđivati.

kompetentan
(lat. *competere*
– dolikovati) sposoban,
upućen, koji zna, koji je
upućen u neko područje,
koji po svom zvanju
ili znanju ima pravo da
nešto rešava, radi,
da sudi o nečemu,
ovlašten, merodavan,
osposobljen.

- **Kada nastupaju AROGANTNO**, s pozicije „samo ja se pitam”, umesto „moje/naše mišljenje je...”, ili „da čujete naš ugao gledanja”. Važno je da ljudi znaju svoja prava i kako da ih ostvare. Ali, i drugi ljudi imaju prava i potrebno je nastupati saradnički, kao jedna od strana koja učestvuje u poslu, a ne uobraženo, uz nametanje vlastite važnosti i pozicije. Glas mladih je jedan od mnogih, a ne jedini glas koji bi trebalo čuti. Arogancija, kao i agresivnost, rađa aroganciju/agresivnost i isključivost s druge strane.

Na primer, ako imate svog predstavnika na sednicama nastavničkih veća u školi, potrebno je da se on ponaša s uvažavanjem prema nastavnicima (kakvi god da su pojedinačno), kao neko ko želi da prenese mišljenje učenika, kao onaj ko bi trebalo da pomogne da se bolje razumeju nastavnici i učenici, ko traži da nastavnici uzmu u razmatranje i druga gledišta pored vlastitog. Nasuprot ovome, dešava se da učenički predstavnici nastupaju kao neko ko će „naučiti nastavnike pameti”, ko će im objasniti šta im je posao i kako bi trebalo da se ponašaju. Ovakav stav je izrazito nepoželjan u svakom vidu komunikacije, i s vršnjacima, a ne samo s nastavnicima. Takav stav iritira svojom ni na čemu zasnovanom nadmenošću, smanjuje šanse

arogancija
(lat. *arrogans* – drzak,
obesan) drskost, osornost,
oholost, uobraženost,
naprasitost

za razumevanje i uspešnu komunikaciju i izaziva reakcije tipa „E, ti ćeš da mi kažeš! Juče si se rodio, a mene ćeš u ovim godinama i s ovoliko iskustva da učiš pameti!“. Ako imate takvog predstavnika, slobodno ga menjajte, zbog takvog nastupa nijedan nastavnik neće želeći da išta promeni u svom ponašanju, niti da učini nešto za vas.

- Kada mladi **zloupotrebe poziciju** (npr., da su predstavnici svojih vršnjaka) radi lične koristi i lične promocije, a ne bore se za zajedničke interese i dobrobit grupe kojoj pripadaju. Učestovanje u raznim procesima (kao predstavnik razreda, škole, vršnjaka) donosi razne dobiti – za te učenike se zna, putuju, postaju poznati, uspostavljaju nove kontakte, pojavljuju se u medijima, i sl. Problem je kada oni zaborave da predstavljaju određenu grupu i da imaju određene obaveze prema njoj.
- Kada mladi naprave organizaciju, ali ona postane forma bez sadržaja. To znači da ima formu demokratskog načina organizovanja, ali nema pravog sadržaja, **ne bavi se pravim problemima mladih**, već perifernim, nevažnim akcijama koje ne donose korist svima. Takva organizacija umesto da je otvorena i pristupačna svim mladima, da se bori za njihova prava i interese, postaje zatvorena, bavi se sama sobom, zaboravljajući s kojim ciljem je nastala i gubi kontakt s vršnjacima – niti ih predstavlja, niti njeni članovi znaju šta ostali misle o pojedinim stvarima, šta ih muči, ili šta im je potrebno u školi i van nje.
- Kada **jedni isti mladi ljudi** počnu da se pojavljuju na svim mestima i u svim funkcijama (npr., jedna ista osoba je i predsednik razredne zajednice, i predstavnik razreda u Đačkom parlamentu, i predstavnik škole u susretima s drugim školama, i pojavljuje se u lokalnim medijima

da govori o mladima i njihovim problemima, i putuje na nacionalne ili međunarodne susrete i konferencije). Dodatni je problem kada ti „univerzalni predstavnici” mladih prezentuju vlastito gledište kao mišljenje većine vršnjaka.

Veoma je važno da mladi **sami biraju** svoje predstavnike za određena mesta i funkcije, **da se biraju različita lica**, da se **učesnici smenjuju** (rotiraju) u različitim ulogama, tako da bude **uključen što veći broj mladih** iz škole. Često odrasli nastoje da sami izaberu ili da sugerišu ko će biti predstavnik mladih, bojeći se, valjda, da mladi neće umeti sami da biraju. U nekim školama, kao što je, na primer, Nova škola (Escuelas Nuevas) u Kolumbiji postoji sistem veoma čestih izbora s puno diskusija o važnosti uključivanja svakog učenika, tako da svako dete biva uključeno u neku od aktivnosti. Njihovo iskustvo pokazuje da na taj način deca/mladi postepeno uče da sve promišljenije i odgovornije glasaju i biraju i da im je iskustvo s određenom ulogom veoma korisno, jer bolje razumeju poziciju drugoga i njegov ugao gledanja na zajednički problem.

Kada se uključuješ, razmišljaj o sledećem

Veoma je važno kritički procenjivati koji i kakav interes može stajati iza određenih akcija i razlikovati aktivnosti u kojima se manipuliše mladima od onih gde mladi zaista imaju svoje mesto, mogu slobodno reći svoje mišljenje, mogu uticati na sadržaj i odvijanje određenog procesa i na njegove ishode. Zato kada ulaziš u neku akciju postavi sebi sledeća pitanja:

- Da li želim da se uključim u ovu akciju?
- Koji su moji motivi? Jesam li tu zbog onih do čijeg mi je mišljenja stalo (zbog njihovog pritiska, nagovorili su me, naterali), ili zbog izostajanja iz škole, ili zbog toga što stvarno želim da budem deo tima koji će raditi na određenom problemu? Šta dobijam, a šta gubim učešćem u akciji?
- Da li je tema kojom se bavimo takva da o njoj imam određeni stav, mišljenje?
- Da li je tema smisljena za mene i moje vršnjake? Možemo li nešto reći o njoj, a da je to novo, da se to ne može na drugi način saznati?
- Imamo li mi koji smo uključeni u akciju znanja, veštine, sposobnosti da se bavimo datim problemom? Ako nemamo, koga još možemo uključiti, ko nam može pomoći?
- Kakav je moj doprinos akciji, da li sam mogao više da učinim, ili sam se, možda, previše angažovao (preuzeo svu odgovornost na sebe, ili, možda, smanjio drugima mogućnost da učestvuju)?
- Da li neko u grupi ima osećaj da u diskusiji nije mogao da iskaže ono što zaista misli?
- Da li su zaključci koji su izvedeni na kraju, zaista rezultat grupne diskusije?
- Šta će se dalje dešavati s odlukom koju smo doneli?
- Kako ćemo saznati rezultate, šta je na kraju bilo s akcijom koja je pokrenuta i u čijem smo delu učestvovali?

RAZMOTRITE

- Šta je tebi lično važno i potrebno da bi se uključila/io u neku javnu akciju koju vode bilo mladi, bilo odrasli?
- Da li biste ti i tvoji vršnjaci u svoje akcije uključili učenike mlađih razreda? Zašto? Objasnite svoj odgovor.
- Po vašem mišljenju, na koji način se može pokrenuti (animirati) većina učenika u školi da se uključe u neku akciju?

OBRATITE PAŽNJU

- ⚠ Rešavanje problema počinje njegovim uočavanjem. Glavni posao jeste otkriti u čemu je tačno problem.
- ⚠ Kod ljudi **veću težinu ima ono što radite, nego ono što govorite**. Ne zaboravite da ste i vi nekome model ponašanja, da vas pažljivo procenjuju kako se ponašate i zašto se na taj način ponašate. S kim god da komunicirate, bilo da je mlađi, bilo stariji od vas, pokažite uvažavanje. Vaše ponašanje govori o vama, bez obzira na to kakvi su drugi.
- ⚠ Prednost grupe jeste da može postojati podela poslova među njenim članovima. To što je neko uspešno pokrenuo akciju, ne znači da će biti i njen vođa ili glavni nosilac poslova.

- ⚠ U akcijama za decu i mlade **ima mesta za sve**, ne samo za one koji imaju razvijene verbalne sposobnosti (rečiti su, lepo govoriti, vešti su u nastupima pred drugima, zvuče ubedljivo, vešto iznose svoje stavove). Svaka akcija je složena od niza različitih aktivnosti za koje su potrebne različite sposobnosti⁷. Zato je potrebno da se uključuju različite osobe.
- ⚠ Kada mladi sami učestvuju u nekom procesu odlučivanja, mnogo više se vezuju za donete odluke, više se angažuju oko njih, više im je stalo da se njihova rešenja odista ostvare – što je odlična osnova za društveno angažovanje mladih i za šire uključivanje vršnjaka u različite akcije.

⁷ Naučnik Hauard Gardner (Howard Gardner) je napravio teoriju po kojoj čovek nema samo jednu inteligenciju već više njih: verbalnu (lingvističku), logičko-matematičku, prostornu (spacijalnu), muzičku, socijalnu (interpersonalnu), motoričku (kinestetičku) i intrapersonalnu (kratak pregled možete naći na: <http://www.inted.org/thinkers/gardner.htm>)

Saradnja s drugima

3.1 Bez predrasuda, molim!

Nepoverenje prema drugom i drugačijem

Sasvim prirodna ljudska reakcija jeste nepoverenje prema nepoznatom. To nam je priroda podarila kao važan mehanizam da se sačuvamo od opasnosti. Kad god se pojavi nešto što je novo i nepoznato, čovek prirodno reaguje **oprezom, pojačanom pažnjom**. Ali, šta je sledeći dobar korak? Nakon upozorenja ide ispitivanje te novine, kakva je, u čemu se sastoji, koje su joj karakteristike – njeno **upoznavanje**. Čim nešto upoznamo, bilo da je reč o novoj pojavi, mestu, bilo o novim osobama, menjamo ponašanje, oprez popušta, a novim saznanjima obogaćujemo svoje dotadašnje znanje i iskustvo.

Šta su predrasude

PREDRASUDA znači da iznosimo tvrdnje, stavove, mišljenja o nečemu, uvereni da su oni tačni, iako ne počivaju na činjenicama i argumentima nego su donete bez prethodnog proveravanja njihove tačnosti i bez prethodnog promišljanja o njima. Sam naziv *pred-rasude* govori da su ti stavovi doneti bez prethodnog rasuđivanja.

Tipične predrasude prema nacijama ili osobama lako ćete prepoznati u formulacijama sledećeg tipa: *Svi su Englezi hladni; Svi su Južnjaci veliki zavodnici; Svi Romi su sposobni samo za pevanje i igranje; Svi ljudi s visokim čelom su inteligentniji; Sve žene su manje sposobne od muškaraca; Svi su muškarci isti; Svi Jevreji (Škotlandani, Piroćanci) su cicije; Svi Crnogorci su lenji; Svi Srbijanci su lukavi; Svi su Kinezi neljubazni; Svi ljudi u unutrašnjosti su nekulturni;* itd.

Predrasude su ozbiljan problem, jer utiču na naše ponašanje time što:

- unapred imamo stav, najčeće negativan, prema nečemu što, u suštini, ne poznajemo dovoljno, o čemu nemamo dovoljno podataka i
- zato što su praćene emocijama (verujemo, ubeđeni smo da smo u pravu, da imamo ispravan stav), pa ih je, samim tim, teško menjati. To znači da kada imamo negativan stav prema nekome, mislićemo loše o toj osobi, pripisivati joj loše namere, nećemo želeti da komuniciramo s njom.

Mnoge. akcije u lokalnim sredinama usmerene su upravo na promenu stavova, mišljenja sredine prema, na primer, Romima, ili deci sa smetnjama u razvoju, sa ciljem da se promeni odnos ljudi prema njima i da im se pomogne da ostvare svoja prava koja su im često uskraćena.

Kako prepoznati predrasude i boriti se protiv njih

Pazite! Pravite razliku između činjenica i njihovog tumačenja (interpretacije). Možda su stanovnici određenih siromašnijih krajeva, sticajem istorijskih i ekonomskih okolnosti, odista morali da razviju veću meru štedljivosti, ali

to ništa ne govori o pojedinom Piroćancu ili Škotlandđaninu – *neki* od njih mogu biti veoma štedljivi, pa čak i škrti, ali to ni u kom slučaju ne važi za sve pripadnike određenog naroda ili određene socijalne grupe. Možda su, na primer, Crnci u proseku odista fizički spretniji i okretniji od Belaca, veštiji u raznim sportovima, ali to ne govori ništa o pojedinom Crncu ili Belcu i ne znači da Crnci ne mogu da rade i druge vrste poslova koje nisu motoričke prirode! **Jedno su činjenice, a drugo njihovo neopravdano uopštavanje** (generalizacija) i **preširoka upotreba**.

Uopštavanja su često rezultat površnog interpretiranja sakupljenog iskustva određene osobe ili donošenja sudova na osnovu nepotpunih informacija. Ali, uvek bi trebalo biti na oprezu s uopštavanjima i veoma pažljivo preispitati takve stavove, jer opšte pravilo može uvek imati izuzetaka, a drugo, opšte pravilo može biti i čista predrasuda nastala iz nepoznavanja. **Glavna alatka za borbu protiv predrasuda jeste upoznavanje, informisanje**. Što bolje poznajete pojedinu osobu, predmet, pojavu, to su manje šanse da imate predrasude prema njima.

RAZMOTRITE

- Razmislite i prisetite se što više primera uvreženih, raširenih mišljenja o ljudima koji su po nečemu drugačiji od većine ostalih. Potražite argumente za i protiv takvih mišljenja.
- Razmislite da li ima neka kategorija ljudi o kojima imaš izrazito negativan ili pozitivan stav? Na kojim činjenicama, dokazima, iskustvu počiva tvoj stav?

3.2 Čuti drugoga ne znači i razumeti ga

Da bi nekoga razumeo, potrebno je da stvari vidiš njegovim očima, da čuješ i razumeš njegovo gledište. Ali, nije lako čuti drugoga, a još teže je razumeti ga. To važi kako za odrasle, tako i za mlade, bilo da je reč o komunikaciji s vršnjacima, bilo sa starijima ili mlađima.

Problem je već i to da fizički čujete drugu osobu. Pomislite da je to bar lako, da je jedini preduslov da osoba nema oštećen sluh. Međutim, to nije tako jednostavno. Evo zašto:

- Nekada već unapred imamo stav o tome šta će nam izvesna osoba reći, tako da nismo u stanju ni da čujemo, ni da saslušamo šta ona zaista govori.
- Nekada već na osnovu prvih rečenica koje osoba izgovori formiramo preuranjen (i često netačan) zaključak šta ona hoće da kaže i dalje prestajemo pažljivo da je slušamo.
- Nekada se dešava da umesto da slušamo predlog koji daje izvesna osoba, pokušavamo da mu nađemo što više mana i protiv-argumenata, tako da na kraju ne znamo šta je tačno ta osoba rekla.
- Nekada prekidamo osobu već posle prvih reči, rečenica koje je izgovorila, jer prepoznamo o čemu govori i uskačemo sa svojom pričom i komentaram na koji su nas podstakle njene reči. U ovom slučaju namećemo svoju priču, a nismo u stanju da uopšte saslušamo osobu, da je uvažimo i čujemo šta je zaista htela da kaže.

Sprečite nerazumevanje s drugima

Dakle, čuti i razumeti drugu osobu podrazumeva da: **postoji prilika da osoba kaže** šta misli o određenim stvarima i da **postoji mogućnost da to kaže** (da je ne prekidamo, ne zaključujemo pre vremena, saslušamo do kraja, da ne „lovimo” osobu u greškama, nedoslednostima ili neslaganjima, da ne učitavamo svoja očekivanja, da ne oslušujemo samo da li se osoba slaže s našim mišljenjem ili ne, da imamo sluha za druge i ne namećemo svoju priču, i slično).

Mnogi sukobi u komunikaciji izbijaju zbog međusobnog nerazumevanja ili pogrešnog razumevanja sagovornika. Dobar način da proverimo da li smo dobro razumeli drugu osobu jeste da svojim rečima ukratko, **u osnovnim crtama ponovimo ono što je osoba rekla** („Ti misliš da...”; „Ako sam te dobro razumela ti bi želeo da...”; „Dakle, tvoj predlog je da uradimo sledeće...”; „Shvatila sam da si ti za opciju A, zbog...” itd.). Time dajemo priliku osobi da nas ispravi, ako smo je pogrešno razumeli, i da precizira svoj stav. Ako se ne slažete s onim što ste čuli, **uvek govorite o sadržaju**, iznetim predlozima, o problemu (npr. „Taj predlog mi se ne čini dobar zato što...”; „Ne slažem se s tvojim stavom da...”; „To mi se ne čini da je dobro rešenje, jer.”; „Slabosti tog rešenja su...”), **a ne o osobi koja ih je saopštila** („To su gluposti što pričaš”; „Ne umeš da misliš.”; „Ti uvek moraš nešto posebno.”; „Otkud ti to, molim te,...”; i sl.).

Različiti ljudi različito vide istu stvar, jer je posmatraju iz različitih uglova. Zato, prvo strpljivo saslušaj druge osobe da bi shvatio kako one vide određenu stvar. Zatim, nemoj se ljutiti ako ne vide stvari isto kao i ti, razmisli zašto se razlikujete: da li imate iste podatke, da li procenjujete iste stvari, da li ih na isti način procenjujete, da li vam se sistem vrednosti razlikuje, na čemu ti baziraš svoja mišljenja, a na čemu oni svoja, šta sve utiče na tvoje mišljenje, a šta na njihovo?

RAZMOTRITE

Razmislite kako reagujete kada u razgovoru primetite prve znake neslaganja s vašim mišljenjem? Da li brže-bolje prekidate sagovornika, da biste mu ponovo objasnili ono što ste već rekli; da li počinjete da se čudite kako je moguće da vas ne razume kad je sve tako jasno; da li krenete da napadate mišljenje te osobe i pokazujete kako nije u pravu; da li prestanete da slušate sagovornika ili dižete ruke od daljeg razgovora; da li pokušavate da razumete sa čim se osoba u vašem izlaganju ne slaže i zašto?

OBRATITE PAŽNJU

- ⚠ Čuvajte se i svojih i tuđih tvrdnji koje počinju sa **svi**. Najčešće je reč o neopravdanim uopštavanjima koja su pogrešna.
- ⚠ Biti tolerantan znači dopustiti drugima da kažu svoje mišljenje, a ne znači nužno prihvatiti tuđe mišljenje i saglasiti se s njim.
- ⚠ To što imamo različita mišljenja u grupi, nije razlog za konflikt. Ali, način na koji saopštavamo svoje mišljenje, ili slušamo tuđe, može biti razlog za sukob. Čim neko pokušava da nametne svoje mišljenje ostalima, izaziva teskobu, tenziju, nekada agresivno reagovanje jednog dela grupe, ili povlačenje drugih iz zajedničke diskusije.

3.3 Zajedničko rešavanje problema

Najbolji način da se promoviše demokratsko učestvovanje dece i mladih jeste dijalog. Deca i mladi postaju svesniji i svog vlastitog i tuđeg načina gledanja na stvari kroz diskusiju s vršnjacima, kroz pokušaj da ubede jedni druge i kroz uočavanje razlika u mišljenju koje se pojavljuje u diskusiji.

Kada je reč o Lokalnom planu akcija, ili o bilo kojoj drugoj akciji za decu i mlade, razmatraju se problemi koji najčešće **nemaju samo jedno rešenje**, samo jedan tačan odgovor. Oko stvari o kojima se diskutuje postoje dileme, a za njih postoje različita rešenja i nema jednog propisanog rešenja. Upravo zbog toga, važan je zajednički rad s drugima i međusobna saradnja.

Za nalaženje dobrog rešenja važno je postojanje većeg broja ideja, alternativa. Kada pojedinac donosi odluku, alternative su ideje koje njemu padaju na um. U grupnom rešavanju problema veći broj pojedinaca iznosi svoje ideje, pa je, samim tim, i više mogućnosti izbora. U diskusiji o mogućim rešenjima u grupi potrebno je voditi računa o sledećem:

- Bolje je **prvo sačekati da učesnici iznesu što više ideja**, nego pristupiti ocenjivanju svakog iznetog predloga čim se on iznese. Prerano ocenjivanje predloga može dovesti do toga da se učesnici povuku, da im je neprijatno da daju predlog i da produkcija ideja presahne.
- Dobro je da **učesnici saopštavaju ideje, predloge slobodno, onako kako im padaju na pamet**, bez posebnih dorada. Svako od prisutnih kaže sve čega se seti, bez obzira da li predlog zvuči glupo, besmisleno

ili nekorisno. Ovo saopštavanje ideja veoma je korisno i deluje stimulatивно na produkciju različitih alternativa. Jedna ideja podstiče druge da je dorade ili da produkuju novi, vlastiti predlog. Tek nakon toga, kada učesnici iscrpu sve svoje predloge, predlozi se pojedinačno razmatraju i ocenjuju. Ova tehnika za gomilanje ideja naziva se „moždane oluje”, mozgalice, ili na engleskom **BRAINSTORMING**.

- Veliki je uticaj grupne diskusije na donošenje grupnih odluka. Nekada se **u grupi mogu doneti rizičnije odluke** nego što bi ih doneli učesnici pojedinačno. Jedno od objašnjenja jeste da se u grupi deli odgovornost i smanjuje se osećaj lične odgovornosti za efekte donete odluke. Mnogi ljudi se plaše da preuzmu ličnu odgovornost za mogući neuspeh rešenja, a kod grupnih odluka neuspeh se pripisuje grupi čime se smanjuje pritisak lične odgovornosti. Ali, pazite! **Svako ima ličnu odgovornost**, iako radi u grupi, i ne može se sakrivati iza grupe!
- U grupnoj diskusiji trebalo bi se **čuvati uporne odbrane vlastitog predloga**, pobijanja svake primedbe na račun predloga koji smo izneli i sklonosti da se svaka tuđa ideja napada i osporava. Jedno je pažljivo razmatrati svaki predlog u odnosu na to koliko je on dobro rešenje za naš problem, a drugo da pošto-poto branimo vlastitu ideju. Svaki od iznetih predloga potrebno je kritički analizirati, ali cilj diskusije u grupi nije da se neko nametne i pokaže kao pametniji od drugih, već da se od svih mogućnosti pronađe ona koja je najbolja za date okolnosti.

- **Većina ne mora uvek biti u pravu.** Veoma je važno pažljivo saslušati svako mišljenje, svaku sugestiju u grupi. Nekada stidljivi komentar jedne jedine osobe može sadržati nov i dobar put za rešavanje zajedničkog problema. Atmosfera u grupnom radu mora biti takva da svi mogu slobodno da kažu svoje mišljenje, a ne samo oni sposobniji ili iskusniji. Ljudi se često boje neslaganja s većinom, s jedne strane zbog straha da će ih grupa odbaciti ako se razlikuju od nje, i, s druge, zato što veruju da vođa, odrasli ili cenjeni članovi grupe sigurno znaju bolje od njih, imaju bolje rešenje.
- Iako u grupi može postojati pritisak za usaglašavanje mišljenja, to **ne znači da su individualne, lične odluke bolje od grupnih.** Lične odluke češće nego grupne mogu biti **NERACIONALNE**, pristrasne, tj. ne moraju počivati na razmatranju mogućnosti i razumnom izboru, najboljem za date okolnosti. Zato pojedinci koji se nalaze na važnim visokim položajima, i imaju pravo i moć da sami odlučuju, ipak, okupljaju oko sebe druge osobe i donose odluke tek nakon diskusije i razmatranja u grupi. Naravno, čest nedostatak takvih grupa jeste to što učesnici nisu dovoljno nezavisni, hrabri i kritični, već nastoje da podrže i opravdaju zamisli i predloge svojih vođa, da im se ne bi zamerili.

neracionalan
(lat. *ratio* – razum,
pamet, razboritost) koji
nije razuman, nerazložan,
nerazborit, besmislen

- Nekada u grupi postoji **pritisak da se usaglase mišljenja i stavovi** svih članova, da oni budu jedinstveni. Taj pritisak neće postojati ako se u grupi:
  - ♦ držimo razrađenog, sistematskog postupka odlučivanja, koji nas čuva od površnosti i predrasuda (s pažljivim razmatranjem svih varijanti, procenjivanjem njihovih dobrih i loših strana, kratkoročnih i dugoročnih posledica svake od njih, v. deo 2.5 *Donošenje odluka*);
  - ♦ ako vođa grupe ili odrasli koji vodi diskusiju u grupi ne nameću ostalima određeno rešenje i ne vrše pritisak da se učesnici slože s njim;
  - ♦ ako se u grupi svi osećaju slobodno i ravnopravno s ostalima.

Šta se postiže kroz zajedničku diskusiju s drugima

- Postajemo **svesni svojih potreba i vlastite pozicije**.
- Razvija se sposobnost **DECENTRIRANJA**, izmeštanja iz vlastite pozicije, iz „svojih cipela” i **razumevanja tuđe pozicije**, shvatanje kako stvari izgledaju iz drugog ugla. S boljim razumevanjem drugih nužno ide i promena stava prema njima, a s promenom stavova menja se i ponašanje, razvija se saradnja i bolja komunikacija.
- Razvija se sposobnost da se **uoči i izdvoji ono što je bitno**, da se razlikuju **činjenice od njihovog tumačenja**, da se nalaze **argumenti za i protiv** određene teze, da se **odmerava težina iznetih argumenata** i da se **donosi valjana odluka**.

- Razvija se **odgovornost za ono što mislimo i radimo**, odgovornost za izabrane odluke i rešenja koje smo zajednički doneli.
- Kroz razgovor s drugima, posebno kada u njemu učestvuju i odrasli, može se dobiti bolji **uvid o položaju mladih** i njihovim mogućnostima u društvu.

3.4 Kako da napravite uspešan tim

Rad u timu ima mnoge prednosti. U većini slučajeva efikasniji je i pruža bolje rezultate u poređenju s onima koje može ostvariti pojedinac, zato što svaki član tima daje svoj doprinos, donosi specifične veštine, sposobnosti i iskustva. Tako zajednički napor svih članova tima doprinosi uspešnijem rešavanju problema i donošenju kvalitetnijih odluka.

Najznačajniji faktori koji mogu da doprinesu da vaš tim bude uspešan jesu:

- **Zadatak ili posao koji motiviše.** Važno je da se svima dopada akcija koja se sprovodi i da je smatraju važnom. Potrebno je da problem bude i dovoljno složen da zahteva različite veštine i uključenost celog tima da bi bio realizovan. Na taj način, svi članovi tima biće prinuđeni da se oslanjaju jedni na druge, da jedni drugima pomažu, da uče jedni od drugih.
- **Zajednički, jasno postavljeni ciljevi koje bi trebalo ostvariti.** Svi članovi tima trebalo bi da imaju isti cilj i nastoje da ga ostvare. Ako

nisu jasno postavljeni ciljevi ne možemo znati tačno ni šta, ni kako bi trebalo da se radi. Ako su ciljevi nejasni ili previše laki za ostvarivanje, tim neće biti motivisan da uloži napor za njihovo postizanje. Budite realni u postavljanju ciljeva: oni jesu izazov za tim, ali ne treba da budu nedostižni.

- **Efikasna komunikacija i rešavanje problema.** Pre početka rada svaki tim bi trebalo da dogovori pravila međusobnog komuniciranja (otvorenost, tolerancija, uvažavanje tuđeg mišljenja, itd.). Takođe i da što jasnije definiše potencijalne probleme (ko će nam pomoći, zašto bi to uradio, gde ćemo naći novac, koga sve obavestiti, kako pronaći odrasle saradnike i sl.), da bi se mogle odrediti jasne strategije za njihovo rešavanje. Nije dobro da ceo tim misli „kao jedna glava”, na isti način, jer to može da dovede do loših i jednostranih odluka. Idealna je situacija da se od različitih viđenja i predloga, kroz razgovor dođe do zajedničkog stava iza koga će svi stati.
- **Jasna podela uloga.** Važno je da svako zna šta se od njega očekuje i šta treba on da radi. U procesu planiranja najbolje je podeliti uloge prema sposobnostima i željama članova tima. Uloge ne moraju biti stalne, naprotiv, one se mogu menjati zavisno od akcije koja se sprovodi.
- **Uvažavanje razlika koje postoje među članovima tima.** Razlike mogu doprineti boljem i efikasnijem rešavanju problema. Svaki član tima je važan i potreban – nikada jedna osoba ne može smisliti i sprovesti u delo tako dobru ideju kao tim ljudi. Kod rešavanja posebno životnih problema ne postoji jedan tačan odgovor. Svako nosi neka specifična umenja, znanja i iskustva i može videti problem na drugačiji način.

3.5 Biti ubedljiv, a ne manipulirati

Postoje različiti načini ubeđivanja. Dobri su oni koji objašnjavaju, iznose tačne činjenice, razloge, logičke argumente u prilog određenoj mogućnosti, ali daju priliku i drugoj strani da razmisli, da postavi dopunska pitanja, da traži i dobije dodatna objašnjenja i informacije, da osoba proceni sve što je čula, uporedi sa svojim dotadašnjim znanjima i iskustvima, porazgovara s drugima. Ovo su saveti i za to kako biti ubedljiv u odnosima s drugim osobama. Uz to, osobe koje su rečite, koje se izražavaju lako, jednostavno, pitko, koje imaju duha i šarma u nastupu i komunikaciji, koje pokazuju zainteresovanost za druge i njihove stavove i koje veruju u ono što govore, deluju mnogo ubedljivije na druge ljude.

Loši načini ubeđivanja jesu svi oni pri kojima se vrši pritisak na neku osobu da prihvati određenu mogućnost i gde se manipuliše tom osobom. Pritisci mogu biti otvoreni i prikriveni (indirektni). **Otvorene vrste pritisaka** mogu biti različite: od navaljivanja da osoba pristane, pozivanja na neki pojedinačni autoritet – da neko to traži od osobe, preko pozivanja na autoritet kolektiva: svi tako rade i misle, do pretnji da će osoba biti odbačena, da će je svi tretirati kao gubitnika, da neće hteti da se druže s njom ako ne prihvati varijantu koja joj se nameće. Lakše je nositi se s otvorenim pritiskom, nego s pritiskom koji je „upakovan” tako da ga ne prepoznamo na prvi pogled. **Prikriveni pritisak** je, u stvari, pokušaj manipulisanja drugim osobama.

Pritisci mogu biti individualni ili grupni. Svim ljudima je veoma teško da izdrže pritisak grupe, a posebno mladima, jer imaju potrebu da pripadaju

grupi, da budu prihvaćeni, pa zato često, mimo svojih ubedenja, pristanu na varijante koje nameće grupa do koje im je stalo.

Veoma je važno da čovek ume da prepozna kada se na njega vrši pritisak (posebno kada je to prikriveno!) da bi mogao da donosi bolje i razumnije odluke (npr., koju školu da upiše, da li da počini neki prekršaj ili ne i sl.). Ako to znate, onda možete da se od nekih vrsta pritiska branite, a da druge svesno prihvatite.

Dobro je vežbati se u prepoznavanju različitih vrsta pritisaka i načina ubedivanja. U reklamama i propagandnim akcijama, koje gledate svaki dan, koriste se razni načini da bi ljudi poverovali u ono što im se saopštava, da bi ih ubedili u korist, lepotu, delotvornost proizvoda koji se reklamiraju.

Kako nas reklame ubeđuju

Reklame su vid privlačenja pažnje i služe da informišu ljude o nekom proizvodu ili usluzi, s ciljem da se oni bolje prodaju. Veća prodaja donosi, naravno, veći profit proizvođaču, i to je razlog zbog koga proizvođači ulažu u reklame. Pri pravljenju reklama koristi se poznavanje ljudske psihologije, da bi reklame imale što bolji efekat.

Naravno, ono u šta nas ubeđuju u reklami ne mora biti tačno. Evo primera kojim sve načinima vrše u reklamama indirektni pritisak na ljude da bi ih naveli da koriste određeni proizvod ili uslugu:

- **Potvrda od strane poznatih, slavnih ličnosti.** Dobro poznate ličnosti ili zvezde (poznati glumci, sportisti, pevači, itd.) govore o tome kako

je neki proizvod sjajan i da ga i oni sami koriste. Stvara se utisak da proizvod mora biti odličan, čim ga tako viđene osobe koriste. Dakle, ako želite da budete poput njih, morate ga i vi koristiti.

- **Glas autoriteta.** Stručnjaci (eksperti) ili autoriteti, kao što su lekari ili naučnici (ili glumci koji glume te stručnjake), govore o efikasnosti proizvoda, na primer, paste za zube ili nekog leka. Pošto su oni stručnjaci, pretpostavlja se da će potrošači verovati kako je proizvod kvalitetan i efikasan.
- **Naučni dokazi.** Prezentuju se „činjenice” i statistički podaci koji govore o ispitivanju efikasnosti nekog proizvoda. Ovaj pristup se često kombinuje s tehnikom „glas autoriteta” da bi reklama bila što ubedljivija.
- **Poređenje provera/testova i mišljenja potrošača.** Predstavljaju se rezultati ispitivanja i mišljenja potrošača, ili se direktno poredi reklamirani proizvod s nekim sličnim konkurentskim proizvodom. Ovi prikazi nastoje da pokažu kako veći broj ljudi više voli proizvod A nego proizvod B, ili da je proizvod X jači, sigurniji, jeftiniji, kvalitetniji, izdržljiviji, efikasniji nego drugi slični proizvodi. Ova tehnika se oslanja na potrebu pojedinca da se ne razlikuju od većine, da bude kao i drugi ljudi.
- **Demonstracije, pokazivanja** kako neki proizvod dobro radi (obično pod najpovoljnijim mogućim uslovima). Neke od tih demonstracija tako su izvedene da proizvod izgleda mnogo bolje nego što zaista jeste. Ovo se često koristi za proizvode za kuću (sredstva za pranje suđa, prozora, podova, skidanje fleka, lepkovi, itd.).

- **Opšti stav.** Nastoji se da se stvori utisak kako *svi* koriste određeni proizvod pa, samim tim, i vi to morate takođe činiti.
- **Romantične priče ili privlačnost.** U reklamama se koriste veoma atraktivni modeli (muški i ženski), čime se emituje poruka da su sve osobe koje koriste taj proizvod mnogo romantičnije ili mnogo privlačnije od onih koje ga ne koriste.
- **Zrelost ili životno iskustvo.** Nastoje da pokažu da ako kupite određeni proizvod bićete zreliji, iskusniji i više u modnom trendu.
- **Zabava ili relaksacija.** Nastoje da prodaju određeni proizvod ubeđujući vas da će vam on pomoći da se bolje zabavite, ili da se osećate relaksirano, opušteno.
- **Popularnost.** Nastoje da vas ubede da ćete biti popularniji ako kupite i koristite određeni proizvod.
- **Dobra ponuda.** Pokušavaju da stvore utisak hitnosti i uzbuđenja, da je reč o veoma dobroj ponudi koju ne bi trebalo propustiti. Reklama se uglavnom fokusira na cenu i pokušava da stvori utisak hitnosti, utisak da se mora odmah reagovati, govoreći da ponuda kratko traje, da će se mogućnost povoljne kupovine brzo ukinuti, da povoljna cena važi samo kratko vreme, ili da su zalihe robe ograničene i da će se ona brzo rasprodati.

Pri izboru tehnika reklamiranja, proizvođači posebno vode računa ko im je ciljna grupa kojoj se obraćaju, tako da se tehnika prilagođava karakteristikama određene grupe.

RAZMOTRITE

- Pokušajte da svaki od načina ubeđivanja potrošača u reklamama prepoznate u reklamama koje trenutno možete videti na televiziji.
- Imaju li potrošači koristi od reklama? Objasnite i argumentujte svoje stanovište.
- U vreme izbora mnogi političari pokušavaju da ubede glasače da njih izaberu. Kojim se načinima i sredstvima oni služe? Razgovarajte o tome s nekim od odraslih, ili diskutujte o tome na času razredne zajednice (ili građanskog vaspitanja, istorije) s vršnjacima i nastavnikom.
- Da li iz vlastitog iskustva, u saradnji s vršnjacima ili odraslima, možete da prepoznate neke tehnike ubeđivanja? Kada vam se negde ne ide, kako vas drugovi ubeđuju da krenete s njima? Kako ubeđujete pojedine nastavnike da urade nešto što biste želeli? Kojim se načinima koristite kada je potrebno da ubedite roditelje u nešto? Kada pažljivo pogledate svaku od tih situacija, razmislite da li je reč o ubeđivanju, ili o vršenju pritiska i manipulaciji?

OBRATITE PAŽNJU

- ⚠ U životu retko kada postoji samo jedno rešenje – zato tuđe, drugačije mišljenje shvatite kao drugačiji način rešavanja (koji može biti gori ili bolji od vašeg).
- ⚠ To što neko misli drugačije od vas, ne znači da vas ne ceni, da misli da niste pametni, da ne znate, već da stvari vidi drugačije od vas (zbog različitog znanja, iskustva, pozicije u kojoj je, itd.).
- ⚠ Stara izreka kaže „Više očiju više vidi”. Ovo u potpunosti važi kada je reč o smišljanju ideja, predloga mogućih rešenja, koje će uvek biti bogatije kada radimo zajedno s drugima, nego kada radimo sami.
- ⚠ Čovek se emocionalno vezuje za svoje ideje i nekada u grupi može da se ponaša „odbranaški”, da uporno brani svoj predlog, umesto da učestvuje u zajedničkom traženju najboljeg rešenja.
- ⚠ Jedna od najvažnijih stvari u grupnom radu jeste da se svi osećaju slobodno, dobro, sigurno i jednako s ostalima. Veliki broj ljudi, a deca posebno, bojeći se da ih grupa ne odbaci, ne vole da se razlikuju od ostalih, da „štrče” po nečemu. Zbog toga se često slože s mišljenjem većine, čak i kada imaju bolji predlog, koji se ustežu da saopšte.
- ⚠ U grupi najčešće postaju vođe oni koji su spremni da preuzmu veći rizik i koji su najubedljiviji u svojim izlaganjima, a time i najuticajniji u grupi.

Deo 4

Signali da u vašoj akciji nešto nije u redu

Nemojte se ljutiti na primedbe koje čujete na račun akcije koju ste pokrenuli ili u kojoj učestvujete. Pažljivo ih odmerite, procenite ima li istine u njima, razmislite zašto su nastale i kako se mogu prevazići.

Potrebne su nam pohvale i podrška kada nešto radimo. Ali, za unapređivanje kvaliteta onoga što radimo veoma je dobro tražiti od ljudi (od onih koji su uključeni u akciju i od onih koji nisu) da uoče šta su najslabija mesta našeg poduhvata. To će doprineti da se ojačaju slaba mesta i da akcija dobije na kvalitetu.

Ako zajedno s drugima pokrenete neku akciju, veoma pažljivo oslušajte **sve vrste reakcija** na nju. Često ima signala da negde nešto nije dobro postavljeno, ili da nešto nije u redu. Evo primera nekih signala, znakova.

Ljudi neće da se angažuju, ne žele da se priključe.

Ovo, pre svega, znači da se ljudi međusobno razlikuju po tome **koliko vole da se javno ističu**, koliko su preduzimljivi, spremni da se nekome pridruže. Imamo li to na umu, nije dovoljno kod pokretanja akcije, kada postoji inicijalna grupa, samo uputiti opšti poziv tipa: „Dođite, pridružite nam se.” Ne čekajte da se vršnjaci obrate vama, vašoj grupi, i pitaju za akciju. Potrebno je vršnjacima „doći na noge” (na čas odeljenske zajednice, ili tamo gde se okupljaju), gde ćete razgovarati s njima, reći im šta biste voleli da svi zajedno uradite. Tako ćete mnogima olakšati preskakanje one prve barijere koju osećaju (stide se, „blam ih je” da pitaju, da se sami prijave). Pored javnog poziva, obratite se nekima i lično, pozovite ih da se priključe i daju svoj doprinos. Ako pokažete da vam je stalo do njih i njihovog uključivanja i da su vam potrebni za zajedničku akciju, svi će se bolje osećati i veća je šansa da se širi krug mladih uključi.

Ovaj komentar može biti signal **da se vaša organizacija zatvorila**, da drugi osećaju da joj ne pripadaju i da im je neprijatno da dođu kod vas. To članovi organizacije često primete, samo kao nerazumevanje okoline.

RAZMOTRITE

- Znaju li vaši vršnjaci uopšte šta vi radite, planirate? Da li se slažu s tim izborom aktivnosti? Da li su imali druge ideje, sugestije?
- Kako reagujete na tuđe predloge, da li ih pažljivo saslušate i porazgovarate o njima, ili odmah objašnjavate zašto to nije moguće?
- Ima li mesta za druge u vašoj grupi? Ima li rotiranja uloga među vama i onima koji su van grupe, ili se samo uži krug unutar grupe smenjuje?

Izbor tema, aktivnosti veoma je važan. Mnogi se neće priključiti organizaciji ili akciji upravo zbog vrste problema kojima se ona bavi, smatrajući ih nebitnim ili čak nametnutim od strane nekog drugog, smatrajući da je mladi nisu sami izabrali. Nekada se učenici žale na svoje vršnjake koji vode razne vrste školskih ili omladinskih organizacija da su „produžena ruka” nastavnika, tj. da samo sprovode zamislili nekih nastavnika, a ne ono što zaista interesuje mlade u školi.

RAZMOTRITE

- Koliko vaša organizacija privlači različitu decu i mlade da se u nju uključe?
- Moraju li svi da učestvuju u istoj aktivnosti ili mogu da biraju?

Mladi moraju imati **mogućnost i da ne učestvuju**. Odbijanje da učestvuju može vam signalizirati šta misle o preduzetoj akciji ili o svom uključivanju u nju. I odbijanje je vid komunikacije i na njega bi trebalo reagovati razumevanjem, razgovorom i pregovaranjem, a ne prisiljavanjem ili ljutnjom, vređanjem. Ni u jednoj situaciji ne bi trebalo terati mlade da učestvuju. Ali, i ako ne učestvuju, trebalo bi ih obavješavati, pitati za mišljenje, ponuditi neke mogućnosti ili obaveze.

Dozvoljavaju nam da se bavimo vannastavnim i vanškolskim aktivnostima (da organizujemo susrete, saradnju s drugima, izlete, druženja), ali ne i pitanjima nastave.

Ovo otvara ozbiljno pitanje u kojim poljima se mladi mogu angažovati, o čemu bi trebalo čuti njihovo mišljenje. Nastava je interaktivan proces, u kome učestvuju i učenici i nastavnici i veoma je važno da se čuju obe strane. Da bi nastavnici pristali da čuju vaše mišljenje o kvalitetu nastave ili problemima u njoj, morate, pre svega, voditi računa:

- O načinu na koji svoje mišljenje saopštavate (v. deo teksta *Nekada i mladi manipulišu svojim pravima*). Neće vas ni vršnjak saslušati ako ga napadnete, umesto da postavite problem, kažete u čemu se on sastoji i kako ga vi doživljavate.
- Treba biti jasan i ubedljiv, ali na način koji ostavlja prostor za druge i drugačija viđenja.
- Kada saopštavate vlastiti stav o bilo čemu, nemojte ga formulisati u isključivom obliku, kao da je to jedino moguće ili jedino tačno viđenje („Potpuno je jasno da...”, „Svima je jasno da...”, „Svako iole obavešten vidi da...”, „Ovo je jedino rešenje...”), već ga formulišite kao vlastito viđenje stvari („Vidim ovo na sledeći način...”, „Po mom/našem mišljenju...”, „Moja/naša iskustva s ovim pokazuju da...”).

Ako nema sredstava (spoljnog finansiranja), nema ni akcija.

Ovo je u nekim slučajevima tačno, u nekima nije. U sprovođenju akcija pojedine faze se razlikuju. Nesumnjivo je da u fazama dogovaranja, odlučivanja šta i kako će se raditi, novac i materijalna sredstva nisu nužni, ili su minimalni (papir, olovka, flomaster, i sl.). U drugoj fazi, fazi organizovanja i sprovođenja određenih aktivnosti (npr., da se nešto popravi, napravi, nabavi, izgradi) potrebna je i materijalna pomoć.

Ključni problem jeste **produkovanje dobrih ideja**, koje će većini, ili mnogima, biti od koristi. Nije lako doći do dobrih ideja, koje ćemo, zatim, prevesti u niz konkretnih akcija koje bi trebalo sprovesti, s jasno određenim osobama, materijalima i uslovima potrebnim za njihovo ostvarivanje. Kreativnost i originalnost vide se u malim stvarima i jednostavnim rešenjima. Originalnost je uočiti nove odnose među poznatim elementima, doći do njihovih novih kombinacija, a ne samo izumeti potpuno novu stvar. Kada imate dobru ideju, onda je tehnički problem naći materijalne mogućnosti da se ona realizuje. Nekada se i sam problem dolaženja do materijalnih sredstava može rešiti dobrom idejom. Na primer, uz pomoć odraslih, učenici mogu napraviti predstavu, modnu reviju, prodajnu izložbu svojih radova kojom će prikupiti sredstva.

Do dobre ideje se ne stiže lako i odmah. Prvo će se pojaviti niz uobičajenih, **tipičnih rešenja**, onih koje imamo u iskustvu i koja se lako nalaze. Kada njih iscrpimo, može privremeno da se javi **prazan period**, u kome nam ništa ne pada na pamet. Ali, ni tada ne bi trebalo odustati! Tek nakon toga, kada nastavimo s traganjem, mozganjem, počinju da se pojavljuju

neobičnije i nove ideje, prvo s malo muke, jedva ih formulišemo, a zatim sve lakše. To znači da je potrebno određeno vreme, ali i istrajnost u traganju za dobrim rešenjima. Grupne diskusije dobre su da podstaknu produkciju velikog broja ideja.

Preduzeli smo neku akciju, ali je ona ostala bez prave reakcije među vršnjacima.

Nesumnjivo je da ćete biti razočarati, čak i obeshrabreni ako vaša akcija ne bude imala odjeka, ili ne naiđe na dobar prijem kod ostalih. Ne klonite duhom. Prvenstveno se zapitajte **šta je bio osnovni cilj vaše akcije**, šta ste želeli njom da postignete, pa ćete na osnovu toga videti na šta se odnose reakcije okoline: da li je cela akcija promašila cilj, ili je reč o komentaranju pojedinih aspekata akcije.

Dalje, razmislite šta ste tačno pretpostavljali, kakvu reakciju ste očekivali od ostalih? Ako vam je bila namera da pokrenete okolinu, da uvedete neku novinu, da promenite dotadašnju praksu, onda ste na dobrom početku. Strpljivo. Ljudima je potrebno vreme da se upoznaju s novinama, moraju imati mogućnost da vide o čemu se radi, da se naviknu na promene.

Nemojte se razočarati ako vas nakon akcije ne pohvale, ne zahvale vam. **To što vas nisu pohvalili, ne znači da nije bilo dobro.** Da biste znali kako je prihvaćena akcija, da li ste uspeali u svojoj nameri, slušajte pažljivo komentare, primedbe. Otvorite uši, i to ne na nivou dobro je/loše je, već se trudite da razumete na šta se odnose reakcije, o čemu one govore. Neke će biti iz domena ogovaranja, komentaranja osoba koje su preduzele

akciju, ali neke će ukazivati i na probleme u samoj realizaciji aktivnosti, šta bi trebalo popraviti i kako.

Razgovarajte s onima koji su kritični prema vašoj akciji:

- Zapodenite razgovor, sa interesovanjem ih **pitajte o njihovom mišljenju**, o problemima koje oni vide u datoj aktivnosti.
- **Slušajte ih** dok govore i ne prekidajte ih.
- **Kontrolišite neverbalne poruke** koje šaljete: ne prevrćite očima čim kažu nešto sa čim se ne slažete, ne mrštite se, ne gledajte ih sa stavom: „E, baš da čujem šta ćeš mi reći!”, ne pokazujte znake nestrpljenja dok drugi govore, ili znake neslaganja pre nego što su završili.
- Pokušajte **da ponovite i sistematizujete glavne primedbe** koje su vam uputili, da proverite da li ste ih dobro razumeli, pa tek tada pokušajte da na neke od njih odgovarate, ili da ih komentarišete iz ugla autora/pokretača aktivnosti.
- **Ne ubeđujte sagovornika da ste u pravu.** Čovek zna šta je imao na umu kada je preduzimaio određenu aktivnost, ali ne zna da li je i ostalima jasna njegova namera. Ključ je čuti i razumeti šta vam drugi govore.
- Ako u onome što određena osoba govori ima elemenata za razmišljanje (ukazano je na objektivne probleme, nesporazume, prepreke, znakove neefikasnosti preduzete akcije, nerazumevanje akcije), **pozovite osobu** da zajedno s vama i vašim timom radi na popravljajući baš tih manjkavosti koje je uočila.

Retko kada se pun uspeh postigne odjednom, jednokratnom aktivnošću, posebno ako je reč o aktivnostima koje imaju za cilj da pokrenu druge ljude i uključe ih u neki proces. Nakon pažljive analize kvaliteta onoga što ste uradili i problema oko prijema akcije, popravite slaba mesta i nastavite s aktivnostima.

OBRATITE PAŽNJU

- ⚠ Osluškujte druge, pitajte ih, skupljajte i analizirajte njihove reakcije na akcije koje ste pokrenuli.
- ⚠ Veći je problem otkriti šta nije dobro u akciji, šta nije išlo kako ste zamislili, nego to popraviti.
- ⚠ Ne zaboravite ciljeve akcije koje ste postavili. Bez jasno definisanih ciljeva ne možete znati da li ste, i u kojoj meri, bili uspešni u akciji.
- ⚠ Uvek nađite vremena da zastanete i razmislite o onome što radite.
- ⚠ Dobre ideje su ključne za dobre akcije.

Kakvu akciju da pokrenete

5.1 Kakvu akciju da pokrenete

Akcije za decu i mlade mogu organizovati različite organizacije: *vladine* (na primer, Ministarstvo prosvete, Ministarstvo za rad i socijalno staranje, Savet za prava deteta, razne državne institucije, domovi zdravlja, Fond za talentovanu decu i mlade, i sl.); *nevladine* (na primer, Prijatelji dece Srbije, Udruženje roditelja dece sa smetnjama u razvoju, Grupa 484, razna udruženja za brigu o deci); *međunarodne agencije* (kao što su UNICEF, UNDP, UNESCO, Save the Children, itd.).

Inicijativa za pokretanje neke akcije za decu i omladinu ne mora poticati iz institucije, ona **može nastati bilo gde** gde ima mladih i interesovanja za njihove probleme. Ali, institucije (bilo vladine, nevladine, međunarodne) važne su, one mogu organizovati i sprovesti akcije koje su smišljene u školi, omladinskim klubovima, đачkim parlamentima ili na nekom sličnom mestu.

U tekstu koji sledi nabrojali smo različite aktivnosti koje vam mogu poslužiti u razmišljanju u koje se sve akcije možete uključiti ili kakve akcije možete pokrenuti. U kolonama sa desne strane naveden je način učestvovanja mladih⁸, koliko često se mogu takve aktivnosti sprovesti i ko može biti uključen u njih.

Aktivnosti učestvovanja	Na koji način mladi učestvuju	Koliko su česte aktivnosti	Ko je uključen ⁹
Neformalni dijalog ili razgovor u školi	Mladi sami donose odluke	stalno	svi
Fokusirani razgovor o specifičnoj temi (npr. o načinu učenja, o problemu sa nekim specifičnim sadržajem koji je potrebno naučiti)	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	tekuće, povremeno ili jednokratno	svi
Korišćenje računara u računarskoj sobi u školi	Mladi su zajedno s odraslima uključeni u donošenje odluke	stalno	svi
Razne vrste žalbi (npr. na odnos nekog nastavnika prema učenicima)	Mladi su zajedno s odraslima uključeni u donošenje odluke	stalno	svi
Školska kutija sa predlozima	Mladi sami donose odluke	tekuće	svi
Rukovođenje školom	Odrasli uzimaju u obzir mišljenje mladih	redovno	grupa

⁸ Vrste učestvovanja: **(1) Odrasli uzimaju u obzir mišljenje mladih:** mišljenje mladih je samo jedno od mišljenja koje se uzima u obzir; **(2) Mladi su zajedno s odraslima uključeni u donošenje odluke:** mladi diskutuju zajedno s odraslima, njihovo mišljenje usmerava odluku, ali odrasli donose konačnu odluku; **(3) Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke:** mladi su potpuno ravnopravni s odraslima. **(4) Mladi sami donose odluke.** Vidi tekst *Kako se sve može učestvovati* na str. 29.

⁹ **Individualno** – odnosi se na jednu, dve ili tri osobe; **grupa** – odnosi se na približno 4–30 osoba koje rade zajedno; **svi** – odnosi se na sve koji pripadaju određenoj ciljnoj grupi (npr. svi mladi koji žive u tom mestu, svi koji idu u određenu školu, svi koji su u VIII razredu određene škole).

Kreativne grupe dece i mladih (npr. dramske, likovne, literarne, muzičke)	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	redovno	grupa
Grupe dece i mladih za društvene akcije	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	redovno	grupa
Forumi mladih, školski parlament	Mladi sami donose odluke	redovno	grupa
Prezentacije (odeljenja, razreda, škole)	Odrasli uzimaju u obzir mišljenje mladih	jednokratno, ili povremeno	grupa
Odeljenske akcije	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	jednokratno, ili povremeno	grupa
Diskusije o specifičnim problemima dece i mladih	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	jednokratno, ili povremeno	svi
Predstavljanje dece i mladih na skupovima u školi ili van nje	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	jednokratno, ili povremeno	individualno, ili grupa
Mladi istraživači u školi (deca koja su uključena u mala istraživanja, koja mogu biti iz različitih oblasti)	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	jednokratno, povremeno, ili redovno	grupa ili individualno
Školski projekti	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	jednokratno, povremeno, ili redovno	svi ili grupa
Različite sekcije	Mladi su zajedno s odraslima uključeni u donošenje odluke	redovno	individualno, grupa
Savetovalište u školi	Mladi su zajedno s odraslima uključeni u donošenje odluke	jednokratno, povremeno, ili redovno	individualno, grupa, ili svi

Akcije „Deca—deci“	Mladi sami donose odluke	jednokratno, ili povremeno	svi ili grupa
Aktivnosti Crvenog krsta u opštini (npr. besplatno testiranje na SIDU, pregledi kičme za sve učenike i sl.)	Odrasli uzimaju u obzir mišljenje mladih	jednokratno, povremeno, ili redovno	svi
Akcije Zelenih (ekoloških organizacija) u školi ili opštini (npr. akcija pravljenja komposta, klasifikovanja otpada, postavljanja posebnih kanti za hartiju, limenke i staklo)	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	jednokratno, povremeno, ili redovno	svi
Prikupljanje novca za ekskurzije, školske žurke i sl. (od stare hartije, pravljenje modnih revija za fabriku tekstila, itd.)	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	jednokratno, ili povremeno	svi
Preduzeti zaštitu dece od nasilja vršnjaka: batinanja, otimanja stvari, maltertiranja, ruganja	Mladi utiču na odluke i s odraslima dele odgovornost za donete odluke	jednokratno, povremeno, ili redovno	svi
Akcije vezane za zaštitu zdravlja i zdravstveno prosvetavanje (recimo, o kontracepciji/abortusu, drogi, djetama, problemima sa kožom)	Mladi su zajedno s odraslima uključeni u donošenje odluke	jednokratno, ili povremeno	svi
Uređivanje prostora u školi	Odrasli uzimaju u obzir mišljenje mladih	jednokratno, ili povremeno	svi
Uređivanje vlastite učionice	Mladi sami donose odluke	jednokratno, ili povremeno	grupa
DODAJTE VI . . .			

RAZMOTRITE

Trebalo bi da postoji mogućnost da se ideje i mišljenja mladih stalno iznose. Razmislite šta sve u vašoj sredini može biti prilika za to, koje su to situacije (u okviru kojih predmeta, na kojim časovima, na kojim vannastavnim aktivnostima, u kojim vanškolskim situacijama, gde van škole)?

OBRATITE PAZŃJU

- ⚠ Bolje je pitati decu i mlade šta im odgovara, šta ih interesuje, šta bi im trebalo, nego praviti pretpostavke o tome.

5.2 Teme za vršnjačke diskusije

Razgovori o različitim problemima ili potrebama mladih ne moraju se odvijati samo kada se zvanično pokrene neka akcija. To može biti **stalna praksa** među mladima, iz koje se nekada može pokrenuti i razviti određena akcija.

Ne odnose se svi razgovori na pravljenje, zidanje nečeg novog, na materijalne stvari. Postoji puno stvari o kojima možete razgovarati i koje na drugi način mogu pomoći tebi i tvojim vršnjacima. Kroz njih možete uočiti da li ste svesni vlastitih prava, da li se ona uvažavaju u sredini u kojoj živite, da li poštujete svoje obaveze, kroz njih možete shvatiti kakav je položaj mladih i dobiti ideju šta bi to trebalo menjati. U tekstu koji sledi nudimo vam neke od takvih tema za razgovore.

Teme koje slede mogu biti deo vašeg rada u školi, deo redovne nastave ili vannastavnih aktivnosti (čas odeljenske zajednice, razgovori u Đačkom parlamentu i sl.). Predložite nekom od nastavnika da ovo bude rad u okviru predmeta Građansko vaspitanje, Istorija, Sociologija, Dužnosti i prava građana, ili vežba iz jezika, domaćeg ili stranog, i sl., a može biti i tema koju će među učenicima pokrenuti Đački parlament.

Zakonska prava

Kako postajete stariji, povećavaju se i prava koja zvanično dobijate u društvu. Ali, od zemlje do zemlje velika je razlika između toga šta je mladim ljudima zvanično dozvoljeno na određenom uzrastu.

Pošto mladi ljudi, zavisno od njihove ličnosti i okolnosti u kojima žive, sazrevaju različitim ritmom i nisu svi zreli i odgovorni u isto vreme, ne postoji univerzalno određeno vreme kada oni postaju zreli, kada počinju da ih tretiraju kao odrasle. Uzrast na kome mladi postaju **punoletni** (to znači da su u svim pravima i odgovornostima izjednačeni sa odraslima) razlikuje se od zemlje do zemlje. U našoj zemlji se postaje punoletan sa 18 godina, kao i u velikom broju zemalja u Evropi (npr. u Grčkoj, Irskoj, Holandiji, Danskoj), u Austriji sa 19, u Švajcarskoj sa 20.

I pre punoletstva deca i mladi imaju neka prava. Pogledajmo, recimo, koja prava imaju deca i mladi u Velikoj Britaniji (Primer 2).

Primer 2: Šta je dozvoljeno/zabranjeno deci i mladima na pojedinim uzrastima u Velikoj Britaniji

10 godina	Možeš biti osuđen na zatvorsku kaznu ako se dokaže da si znao da je ono što radiš pogrešno (u Škotskoj je za ovaj zakon granica još niža, 8 godina) Dakle, ako si kriv za ubistvo, možeš „odležati“ zatvorsku kaznu – uključivši i doživotnu
12 godina	Možeš kupiti kućnog ljubimca Možeš se obučavati da učestvuješ u opasnim javnim zabavama koje su u nadležnosti lokalnih vlasti
13 godina	Možeš dobiti honorarni posao – ali tu postoje ograničenja – na primer, ne možeš raditi više od dva sata ni radnim danom ni nedeljom

14 godina	<p>Možeš ići u pab (pivnicu), ali ne možeš tamo kupiti alkohol</p> <p>Možeš da poseduješ sačmaru, vazдушnu pušku, vazdušni pištolj i municiju. Ako imaš manje od 14 godina, a barataš ovim oružjem, mora te nadgledati neko ko je stariji od 21 godinu</p> <p>Dečaci od 14 godina mogu biti osuđeni za silovanje, nanošenje telesnih povreda pri pokušaju silovanja ili nezakonit seksualni čin sa devojkama ispod 16</p>
15 godina	<p>Ako si dečak, pod nekim okolnostima možeš biti poslat u pritvor da tamo sačekaš suđenje</p> <p>Možeš gledati filmove iz kategorije 15+ (sa oznakom za starije od 15 godina)</p> <p>Možeš otvoriti žiro račun u banci, ali je neophodno da imaš punoletnog staratelja – nekoga ko bi bio u stanju da odgovara za tvoje dugove</p>
16 godina	<p>Možeš da napustiš školu</p> <p>Možeš da se oženiš/udaš ukoliko imaš saglasnost roditelja (ili bez njega u Škotskoj)</p> <p>Devojka može dobrovoljno da stupi u seksualne odnose</p> <p>Ako si osuđen na kaznu koja nije zatvorska, osuda može biti da moraš dobrovoljno da radiš u lokalnoj zajednici</p> <p>Mladić može da se priključi vojsci uz saglasnost roditelja</p> <p>Možete da vozite motorna invalidska kolica ili moped</p> <p>Možete da kupujete cigarete i duvan</p> <p>Uz obrok u restoranu možeš popiti pivo ili vino</p> <p>Možeš postati ulični prodavac</p> <p>Može ti se dozvoliti da ulaziš u javnu kuću ili da živiš u njoj</p>

17 godina	<p>Suđenja za kriminalne prekršaje protiv tebe odvijaće se u sudu za odrasle</p> <p>Možeš da poseduješ dozvolu za vožnju većine vozila</p> <p>Možeš da kupiš ili najmiš bilo koje oružje ili municiju</p>
18 godina	<p>Dostigao si punoletstvo – postao si odrastao pred zakonom</p> <p>Možeš da glasaš na opštim i lokalnim izborima</p> <p>Možeš biti porotnik u sudu</p> <p>Možeš u baru kupovati alkoholna pića</p> <p>Možeš otvoriti žiro račun u banci bez roditeljskog potpisa</p>

RAZMOTRITE

- Šta možete vi u svojoj zemlji na ovim uzrastima? Raspitajte se i sa prijateljima potražite podatke o zakonskim pravima mladih na ovim uzrastima u vašoj zemlji. Napravite tabelu kao što je prethodna i u nju unesite podatke do kojih ste došli. Uporedite te dve tabele. Ima li razlika, u čemu se sastoje? Koja prava imaju mladi u Britaniji, a nemaju ih mladi u Srbiji? Razgovarajte o nalazima i razmenite mišljenja sa vašim vršnjacima.
- Koja prava imaju mladi i koja biste vi želeli da imate. S kojim argumentima biste tražili ta prava? Od koga biste ih tražili? Kome biste uputili svoje zahteve za dobijanje tih prava?

- Koliko su demokratska prava koja imaju mladi u našoj zemlji?
- Da li sva prava mladih u Britaniji, koja se pominju u tekstu, štite mlade ljude? Koje pravo se može koristiti za eksploataciju, iskorišćavanje mladih? Objasnite kako?
- Pogledajte tekst o pravima dece/mladih u Britaniji, deo koji se odnosi na desetogodišnjake. Da li se slažete sa tim da deca na tom uzrastu, sa 10 godina, mogu da razlikuju šta je dobro, a šta rđavo?
- Šta su vaše obaveze prema društvu (obaveze idu uz prava koja imate)? Imate li ikakve obaveze prema nekome ili nečemu?
- Kako sebe tretiraš, kao odgovornu ili neodgovornu osobu? U čemu se to vidi?
- Koja su najvažnija ljudska prava i slobode prema vašem mišljenju?
- Navedite neke primere kršenja ljudskih prava u prošlosti i sadašnjosti.

Slobodno vreme

Prosečan Amerikanac godišnje gleda televiziju 1500 sati, 250 sati sluša muziku, 50 sati gleda kućni video, 95 sati provede čitajući knjige iz zabave, 175 sati čitajući novine, 12 sati gledajući filmove.

- Koliko vi sati provedete u ovim aktivnostima nedeljno/mesečno? Da li ste ikada razmišljali o tome? Napravite grubu skicu, pa međusobno uporedite svoje liste (preglede). Intervjuišite o ovome svoje prijatelje.
  - ◆ Šta još radite u slobodno vreme? Diskutujte sa prijateljima o tome koliko se razlikujete od prosečnog Amerikanca.
  - ◆ Koliko ste slični sa mladim Evropljanima u pogledu kulture, filmova koje gledate, knjiga koje čitate, muzike koju slušate, mode, hrane, načina života u porodici, ideja koje imate? Šta mislite, da li su mladi u Evropi (njihova kultura) postali veoma slični?
  - ◆ U kojim kulturama, evropskim ili drugim, bi se osećao kao kod kuće? Zašto? U kojim zemljama bi voleo da živiš ili radiš? Zbog čega baš tu?
- Da li planirate šta ćete gledati na televiziji ili, jednostavno, sednete i pustite šta ima? Koliko puta vam se desilo da gledate nešto potpuno „bezveze“?
- Koliko slobodnog vremena provedete bez plana, bez kontrole, bez određene svrhe? Tako straćeno vreme ne prija nikome. Osoba se tada ne oseća ni odmorno, ni zadovoljno već najčešće prazno, glupo, dosadno, bezvoljno i nezadovoljno. Kako ćeš provoditi svoje slobodno vreme, na koji način ćeš ga iskoristiti, u najvećoj meri zavisi od tebe samog. Možda nećeš biti u mogućnosti da se baviš baš onom specifičnom aktivnošću kojom bi želeo (npr., nema zatvorenog bazena, a voleo bi i zimi da plivaš), ali uvek postoje zamene za ono čega nema. Uz to, kada

postanete svesni šta vam nedostaje, to je korak napred, znači da već znate šta je to što biste mogli tražiti od lokalne zajednice i odraslih.

- Šta mislite, šta bi trebalo da imate u svojoj sredini, da biste obogatili načine na koje provodite slobodno vreme?

Roditeljska kontrola

- Koliko su tvoji roditelji strogi prema tebi? Koliko su strogi u poređenju sa roditeljima tvojih prijatelja? Po tvom mišljenju, ko je u pravu?
  - ♦ Koliko su tvoji dede i babe bili strogi prema tvojim roditeljima?
  - ♦ Oko čega se najviše raspravljaš sa roditeljima? Da li shvataš njihovo stanovište, njihov ugao gledanja na stvari?
  - ♦ Šta misliš, imaš li dovoljno slobode u školi? U čemu se ta sloboda ogleda? Šta bi voleo da se promeni u tom pogledu?
  - ♦ Koje su slobode najvažnije za tebe: da radiš honorarno, da voziš bicikl/motor/auto, da putuješ, da se oblačiš po svom ukusu, da samostalno biraš partnera ili prijatelje, čak i kada tvoji roditelji misle da oni loše utiču na tebe?
  - ♦ Da li slažeš sa sledećim stavom: „Današnje društvo je tako opasno da roditelji moraju da budu stroži prema deci i mladima nego što su to bili roditelji u prošlosti.” Zašto? Obrazloži.
- U parovima napravite spisak roditeljskih strahova, šta bi sve moglo da vam se desi kada ste van kuće. Nakon toga napravite listu situacija

koje plaše tebe i tvoje prijatelje. Da li se po vrsti strahova razlikujete od roditelja? Da li su roditeljski strahovi opravdani? Da li si se ikad osetio uplašeno, isprepadano ili ugroženo? Ako jesi, kada?

- Razgovarajte u parovima o stepenima slobode u našem društvu. Napravite prvo beleške, pa neka jedno od vas brani društvo i pokaže kako su norme i pravila sa razlogom postavljeni, a drugo neka ga kritikuje i pokaže kako su ljudima u našem društvu na mnogo načina uskraćene slobode.

„Stigosmo do samog kraja” ili zašto smo o ovome pisali

Ovaj materijal nastao je zbog sledećih ciljeva:

- da se pokaže važnost uključivanja svakog deteta i mlade osobe,
- da decu i mlade pokrene na učestvovanje u stvarima koje se odnose na njih i njihove živote,
- da se mladi podstaknu na kritičko razmišljanje, kako o uslovima u kojima žive tako i o akcijama u koje bi trebalo da se uključe.

Ovaj tekst bi želeo da vam bude od koristi kada se uključujete u neku akciju ili kada je s vršnjacima sami pokrećete:

- da vam kaže nešto što nećete naći na drugim mestima, u priručnicima koji daju uputstva o radu u okviru neke akcije;
- da objasni zašto je vaše prisustvo neophodno u akcijama koje se odnose na decu i mlade;

- da vam pomogne da razlikujete prave od lažnih aktivnosti;
- da vas osposobi da prepoznajete manipulaciju, bez obzira na to koriste li je mladi ili odrasli;
- da vam ukaže na ključne korake u donošenju odluka, kako bi trebalo da izgleda proces donošenja odluka;
- da vam ukaže na važnost saradnje s drugima, značaj jasne i efikasne komunikacije i na tipične probleme koji se u komunikaciji pojavljuju;
- da vam pokaže zašto je važno da budete istrajni i da imate energije i volje da menjate stvari koje nisu po vašoj meri, ali i da budete samokritični i otvoreni za ocene drugih;
- da vam pokaže neke tipične greške u organizovanju mladih i ukaže na njihove moguće uzroke, kako biste ih sami izbegli ili ih prepoznavali i popravljali;
- da vam ponudi primere akcija koje su pokrenuli druga deca i mladi.

A, pre svega, da vam poruči da bi, što god radili, trebalo **da budete ono što jeste**. Ne glumite, ne imitirajte nekritično nekog drugog. U različitim aktivnostima uvek ima mesta i prostora za vas takve kakvi jeste. Budite ponosni na to što ste posebni, ali trudite se da prepoznate, razumete i uvažavate i tuđe posebnosti.

Glavno je sledeće: šta god počnete da radite **radite iskreno, kako valja i po vlastitoj savesti**. Kada čovek otaljava stvari ili ih radi „kao od bede“, loše se oseća i on i svi oko njega.

Pokrećite stvari za koje verujete da imaju smisla, kojima ćete rešiti neki problem (čiji god bio i koliko god mali ili ozbiljan bio), doneti boljitak sebi ili nekome iz svoje okoline. Niste sami, uvek će vam neko ili nešto pomoći. Ko kuca – otvoriće mu se, ko pita – odgovoriće mu se.

Rečnik

manje poznatih reči i izraza

Abortus (lat. *ab.* + *oriri* – roditi se) – prekid trudnoće

Animirati (franc. *animer*) – razveseliti, zabavljati, u prenesenom značenju: podsticati nekoga, pokrenuti ga, pridobijati ga za nešto, bodriti

Arogancija (lat. *arrogans*) – drskost, osornost, oholost, uobraženost, naprasitost

Barijera (franc. *barriere*) – prepreka, smetnja, pregrada, brana

Brainstorming (engl.) – „moždane oluje”, mozgalice, tehnika za proizvodnje ideja, kada svako u grupi slobodno saopštava ideje koje mu padaju na pamet

Decentriranje – izmeštanja iz vlastite pozicije, razumevanje tuđe pozicije, shvatanje kako stvari izgledaju iz drugog ugla, drugačijeg od našeg vlastitog

Dijalog (grč. *dialogos*) – razgovor između dve osobe ili nekoliko ljudi

Eksponat (lat. *exponere*) – onaj koji je izložen, koji se izlaže, prikazuje

Inicijalan (lat. *initium* – početak) – početni, polazni, od koga je nešto počelo

Intervju (engl. *interview*) – razgovor s nekom ličnošću, posebno za štampu, radio, televiziju

Kompetencija (lat. *competere* – dolikovati) – sposobnost, upućenost, posedovanje znanja da se nešto rešava, radi, da se o nečemu sudi;

Kompetentan – sposoban, koji zna, koji je upućen u neko područje, koji po svom zvanju ili znanju ima pravo da nešto rešava, radi, da sudi o nečemu, ovlašten, merodavan, osposobljen

Kompost (lat. *compositus* – sastavljen) – veštačko organsko đubrivo nastalo od raznovrsnih istrulelih otpadaka biljnog, mineralnog i životinjaskog porekla

Kontracepcija (lat. *contra* – protiv + *conceptio* – začće) – sprečavanje začća, trudnoće

Manipulacija (lat. *manus* – ruka) – osnovno značenje je rukovanje, baratanje nečim, postupanje s nečim. U prenesenom značenju, vešto varanje u poslu, podvaljivanje, nameštanje, postupak kada se kaže da se nešto radi iz jednog razloga, a suština je postizanje ličnih ciljeva veštīm navođenjem drugih da rade u našu korist.

Manjina – grupa koja je malobrojna u određenom društvu ili delu društva

Montaža (franc. *montage* – montirati) – 1. sastavljanje i postavljanje mašina, uređaja ili čitavih preduzeća po određenim planovima i nacrtima; 2. u literaturi, filmu, muzici, fotografiji i drugim umetnostima biranje pojedinih delova (odlomaka, crteža, slika itd.) i sastavljanje u jednu celinu (u pravljenju filma se, na primer, napravi više snimaka iste scene, pa se biraju najbolji delovi i naknadno sklapaju u celinu); 3. u prenesenom značenju: sklop proizvoljno izabranih ili izmišljenih činjenica u tobožnju povezanu celinu, kako bi se dokazalo nešto neistinito, „pakovanje”, krivotvorina

Neracionalan (lat. *ratio* – razum, pamet, razboritost) – koji nije razuman, nerazložan, nerazborit, besmislen

Otaljati – ne uraditi posao kako treba već samo reda radi, raditi bez volje, površno

Participacija (lat. *participare* – biti učesnik, deliti nešto) – sudelovanje, učešće, udeo, učestvovanje, zajedničko uživanje nekog dobra

Populacija (lat. *populus* – narod) – stanovništvo, žitelji, broj ljudi koji žive u određenom mestu

Pro forme ili **forme radi** (lat. *pro forma* – za oblik) – izvršenje nečega samo prividno, tobože, „kobajagi”, a ne stvarno

Propaganda (lat. *propagare* – rasprostraniti) – širenje, rasprostiranje određene ideje, reklama, popularisanje, obaveštavanje

Punoletstvo – uzrast na kome mladi po svojim pravima i odgovornostima postaju izjednačeni sa odraslima, razlikuje se od zemlje do zemlje

Rotirati (lat. *rotare* – vrteti, okretati) – okretati se, vrteti se, smenjivati se po redu

Sačma (tur. *saçma* – što se rasipa) – sitne olovne kuglice za pušku; sačmara – lovačka puška koja se puni nabojima ispunjenim barutom i sačmom

Save the Children Fund – skraćena za britansku i međunarodnu agenciju koja se brine o deci (Fond sačuvajmo decu)

Slogan (engl. škotski bojni poklič, parola, lozinka) – uspela i privlačna reklamna rečenica, propagandna parola

Tolerisati (lat. *tolerare* – podnositi, trpeti) – trpeti, dopuštati, podnositi, imati obzira prema nečemu

UNDP – skraćena za međunarodnu agenciju Ujedinjenih nacija koja se bavi razvojnim programima: United Nations Development Program

UNESCO – skraćena za međunarodnu agenciju Ujedinjenih nacija koja se bavi obrazovanjem, naukom i kulturom: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNICEF – skraćena za međunarodnu agenciju Ujedinjenih nacija koja brine o deci: United Nations Children's Fund

Korišćeni izvori

Akcija – priručnik za izvođenje malih lokalnih akcija, Grupa 484, Beograd

Dete mora da se pita, The Child Has To Be Asked, Dečji kulturni centar, Beograd, 2005.

Environmental Learning for the 21st Century, OECD, 1995, Paris

Fountain, S. (1995): *Education for Development, A Teacher's Resource for Global Learning*, Hodder & Stoughton, London

Hammarberg, T. (1997): *A School for Children with Rights*, Sala Giunta della Presidenza Regionale, Palazzo Bastogi, Florence, Italy

Hodgkin, R. & Newell, P. (1998): *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, UNICEF, Switzerland

Ivić, I., Pešikan, A. i Antić, S. (2003): *Aktivno učenje 2* (drugo izdanje), Institut za psihologiju, Beograd

Izveštaj o aktivnostima učesnika seminara „Primena Bukvara dečjih prava u osnovnoj školi i lokalnoj sredini” (junuar 1995. – juni 1996. god.), Prijatelji dece Srbije, Beograd, 1996.

Izveštaj o realizaciji druge faze projekta (monitorisanje lokalnih akcija), Prijatelji dece Srbije, Beograd, 1997.

Kako da se konsultujete sa decom? Priručnik dobre prakse, Save the Children, Beograd, 2005.

Kako napraviti LPA – Vodič za izradu Lokalnog plana akcije za decu, pripremila Jasmina Kuka, UNICEF, Beograd, 2005.

Kirby, P., Lanyon, C., Cronin, K. & Sinclair, R. (2003): *Building a Culture of Participation – Involving children and young people in policy, service planning, delivery and evaluation – Handbook*. Nottingham: DfES Publications

Marinković, S. (2004): *Dečja prava i udžbenik*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

Rot, N. (1978): *Osnovi socijalne psihologije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

Rot, N. (1983): *Psihologija grupa – prvenstveno malih grupa i organizacija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

Svet po meri dece, Centar za prava deteta, Beograd, 2002.

The State of the World's Children 2003 – Child Participaton, UNICEF

